

Emelina Jansson
SANK01 C-uppsats
Avdelningen för Socialantropologi, Sociologiska institutionen
Lunds Universitet
Handledare: Ulf Johansson Dahre

Heder som brottsmotiv

En antropologisk diskussion kring hedersrelaterat våld och hedersmord i Sverige

Sammanfattning

Denna uppsats syftar att visa vikten av att förstå innebörden i begreppen hedersrelaterat våld och hedersmord. Genom aktuell litteratur och övrig diskurs har jag jämfört och resonerat kring olika perspektiv på begreppet heder. Dessa påståenden grundas i mitt teoretiska perspektiv som jag hävdar är strukturalistiskt. Med strukturalistisk menar jag att teorin baseras på att en samhällsordning är vad som styr innebörden i heder och vad som krävs för att upprätthålla den.

I Sverige beräknas 20 kvinnor om året mördas av närstående, 17 av dessa av sina expojkvänner eller makar och långt fler får fly från eller leva med våld från makar eller pojkvänner ([BRÅ 2007](#)). Detta innefattar dock något mer än hedersrelaterat våld och hedersmord, något jag valt att kalla passionsmord och våld i nära relationer.

Problematiken ligger i att felaktigt placera hedersrelaterat våld och hedersmord i samma kategori som våld i nära relationer eller universellt våld mot kvinnor. För att kunna hjälpa såväl som förebygga hedersrelaterat våld och hedersmord krävs kunskap om varje detalj som hedersstrukturen består av och vad en hederskodex innebär.

Nyckelord; Heder, Hederskodex, Struktur, Hedersrelaterat våld, Hedersmord, Socialantropologi, Sverige, Våld i nära relationer, Brottsmotiv.

1. Inledning: Vikten av att diskutera hedersrelaterat våld	4
2. Teoretiska perspektiv	8
2.1 Tidigare forskning kring hedersrelaterat våld	8
2.2 Uppsatsens teoretiska perspektiv.....	10
2.3 Att diskutera heder som begrepp	13
3. Metod	14
3.1 Insamlad data.....	14
4. Internationell överblick.....	16
4.1 Vad säger FN om hedersmord och hedersrelaterat våld?.....	17
5.3 Kvinnor och heder	25
5.4 Män och heder	28
5.5 Heder och arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap	31
5.6 Könsstympning	34
5.7 Oskuldskontroller	34
6. Slutsats	36
7. Källförteckning	39

1. Inledning: Vikten av att diskutera hedersrelaterat våld

“... Mina bröder kommer inte att ge upp, de kommer att leta tills de hittat mig, och de kommer att hota min killes familj tills de får veta var vi är. Då kommer jag att dö. Det kommer bli Fadime två, det har de själva sagt...” (Allmänna barnhuset 2005:3:24).

“[HEDER.sbst2 1]

1) (högt l. godt) anseende, ära, aktning, vördnad, respekt.” (Svenska akademiens ordbok: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>)

Svenska akademiens ordbok beskriver heder som något som inom svenska språket kan tolkas som positivt. Ordet *respekt* finns med i definitionen. Enligt norska antropologen Unni Wikan har ordet även på norska en positiv laddning. I det norska språket finns det inget eget ord för ära och heder utan båda dessa svenska ord faller under samma ord på norska, nämligen *aere* (Wikan 2004). Men finns det någon ära, vördnad och respekt i det som kallas hedersrelaterat våld och hedersmord? I så fall, på vilket sätt?

För att kunna diskutera huruvida våld relaterat till heder är ett eget fenomen eller detsamma som annat patriarkalt våld mot kvinnor måste en först reda ut hur begreppet heder skall förstås. Betyder exempelvis heder detsamma i alla samhällen och inom alla grupper?

Enligt Wikan används ofta ett ord för *ansikte* istället för *heder* på bl.a. kurdiska och arabiska när familjens *ansikte utåt* är vad som är i fokus. När en förlorar ansiktet utåt blir familjen alltså vanärad. Och som Wikan beskriver, kan man oftast i Sverige “tappa ansiktet” utan att förlora hedern, men inte i vissa andra samhällen eller inom vissa grupper i Sverige. Där betyder *ansiktet* mycket mer (Wikan 2004:62). Dessutom finns på kurdiska, turkiska, arabiska och persiska två olika sorters heder som på svenska översätts till samma ord. Det ena begreppet (*shirf*) gäller olika egenskaper som gästfrihet och dylikt samtidigt som det andra begreppet (*namus*) syftar på den heder som ligger i fortplantningen och kontrollerandet av en kvinnas sexualitet (Wikan 2004:67, Gültekin 2011, Amnesty International 2011).

Hedersrelaterat våld och hedersmord kategoriseras tillsammans med alla sorters våld mot kvinnor och våld i nära relationer och resultatet blir att det skall behandlas och förebyggas likadant. Trots att man många gånger förstår att samhällen eller grupper med stark hederskodex har en uppbyggnad där kollektivet tar störst plats ses det som männens makt över kvinnorna.

Denna uppsats syftar att visa vikten av att förstå innebörden i begreppen hedersrelaterat våld och hedersmord. Det är viktigt för de unga flickorna samt pojkarnas skull – de som lever under hotet av hedersrelaterat våld och i familjer med stark hederskodex. Jag vill hävda att en brist på förståelse för vad som pågår vid hedersmord och hedersrelaterat våld är en fara för unga flickor såväl som pojkars liv. Det blir viktigt att förstå vad den bakomliggande anledningen är, vad som driver gärningsmännen samt vilka som är inblandade vid dåden. Att förstå hederskultur och hedersmord är viktigt för såväl privatpersoner som personer inom Sveriges stödfunktioner såsom Socialtjänst, polis o.s.v. Detta p.g.a. att om hedersmord förstås utifrån samma ramar som passionsmord eller mäns våld mot kvinnor kan unga flickor

och pojkar som lever i en familj med stark hederskodex antingen riskera missförstånd som kan vara en fara för deras liv eller helt enkelt välja att inte ta hjälp. Exempel på detta är Abbas Rezai, som blev mördad efter att Socialtjänsten lät honom och hans flickvän komma hem till flickvännens mamma och bror. Senare samma kväll blev Abbas torterad och mördad av brodern.

“Redan vid en snabbsökning med bara ett sökord i BRIS interna databas dyker det för år 2004 upp ett 30-tal samtal och mejl som har med ämnen som oskuld, äktenskap och hederstänkande att göra.” (Allmänna barnhuset 2005:3:21)

Detta skriver Hanna Cinthio hos BRIS-Region syd om problematiken kring ungdomar och ordet heder. Oftast är det flickor mellan åldrarna 14-18 år som kontaktat BRIS och uttryckt oro för tvångsgifte, social isolering, misshandel eller andra konflikter inom familjen. Ofta under samtalen uttrycker flickorna förtvivlan och tankar på självmord. Många beskriver även problematiken i att försöka rymma från familjen (Allmänna barnhuset 2005 serie 3).

I Sverige är det relativt nytt att offentligt samt akademiskt tala om ett fenomen kallat hedersrelaterat våld och hedersmord. För den sakens skull påstår jag inte att debatten inte funnits innan, men när Fadime Sahindal mördades av sin far 2002 fick hedersrelaterat våld och hedersmord allt större plats i den offentliga debatten. Mordet på Fadime är det hedersmord som kanske fått mest uppmärksamhet i svensk media. Fadime och hennes familj var ursprungligen turkiska kurder och när Fadime blev kär i pojkvännen Patrik stötte familjen, främst fadern, bort henne. En anledning till varför Fadimes historia är så känd är troligen p.g.a. att hon gick ut i media för att tala om hennes erfarenheter. Hon talade om sitt öde i exil samt hederskulturen som främst drabbar unga flickor med utländsk härkomst och 20 november 2001 talade hon i till riksdagen om detta problem. En del ur talet löd;

“Det skakade om deras värld och skrämde livet ur dem. I deras ögon hade jag alltså förvandlats från en fin kurdisk flicka till en uppkäftig hora som trodde att hon var något bara för att hon levde i Sverige. De var tvungna att bevisa för sin omgivning att de kunde hantera problemet, för att bevara sin heder. Ett beteende som mitt måste straffas och skulden skulle betalas i blod.

Ensam och övergiven av familjen blev jag tvungen att snabbt lämna Uppsala för jag visste att om de fick tag på mig skulle de ta livet av mig. Jag flyttade upp till Sundsvall. Mina föräldrar spårade upp mig ganska snabbt och fick reda på var jag befann mig.

Männen i släkten började ringa och hota mig per telefon. De talade om för mig att jag aldrig skulle komma undan med det här. Min lillebror fick till uppgift att ta livet av mig. Varför just han blev utvald var naturligt, han var omyndig och riskerade inte att dra på sig något högre straff. Dessutom var det hans uppgift, som ende son i familjen, att se till att hans systrar höll sig inom kulturens ramar.” (Fadime efter tillfället då hon blev upptäckt med sin svenska pojkvän, Patrik (Aftonbladet 2002).

Bara några dagar senare hade Fadime ett hemligt möte med modern och systemen i Uppsala, men ertappades av hennes far som då mördade henne (Wikan 2004:28 & 2009:37). Innan mordet på Fadime hade hon levtt utstött från familjen i 4 år p.g.a. hennes val av pojkvän. Fadime Sahindal är dock inte det första fallet, av vad som kallas hedersmord, i Sverige. Det första kända fallet var Sara (eller Maisam Abed Ali) 1996. Sara dödades av sin bror Maitham och sin kusin. 1999 dödades även Pela Atroshi av två

farbröder under ett besök i hemlandet, kurdiska Irak (Wikan 2004:33 & 2009:39, 41, Swanberg 2012).

Dilek Baladiz redovisar från Kartläggningen av Hedersrelaterat våld i Stockholm, i sin bok *I Hederns Skugga* (2009), hur minst 3000 flickor och 1200 pojkar lever under grova frihetskränkningar, bara i Stockholm (Baladiz 2009:8). Detta skiljer sig från justitie- och socialutskottets betänkande från 2007 då de uppskattar att ca 1500-2000 unga utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige (Betänkande 2007/08:JuSoU1). Siffrorna är alltså olika beroende på vem som rapporterar. Detta visar svårigheterna i att lokalisera och dokumentera fenomenet. Vad är det då som orsakar detta? Vad är hedersmord och varför kallas dessa mord detta? Skall begreppen användas? Vad menas med hedersrelaterat våld och vad betyder egentligen *hederskodex*?

Det har begåtts mord i Sverige med hedern som påstått eller förnekat motiv. Dessa mord har haft många komponenter gemensamt men många har försökt reda ut om huruvida hedersbegreppet bör användas för att särskilja fenomenet hedersmord från andra mord eller om det handlar om ett universellt systematiskt våld mot kvinnor. GAPF – Glöm Aldrig Pela och Fadime, riksorganisationen mot hedersvåld, uppskattar att det sker ca 5 kända hedersmord per år i Sverige. Dock erkänns att det finns ett enormt mörkertal (GAPF 2015).

I diskussionen kring heder och fenomenet hedersmord i Sverige finns egentligen två läger. Den ena ståndpunkten är att hedersmord är beroende av tradition och en hederskultur just p.g.a. det specifika tillvägagångssättet och motivet som definierar begreppet *heder*. Den andra ståndpunkten argumenterar för att det är en förutfattad mening att påstå detta och att det stigmatiserar redan utsatta etniska minoriteter. De senare menar att mord är mord och inget annat. Men är alla handlingar med samma utfall – i detta fall mord, uttryck för samma känslor, tankar och psykiska tillstånd? Om inte, bör vi inte försöka förstå vad heder betyder i samband med mord för att kunna motverka det?

Enligt Hobson & Hellgren har svenska hedersmord skapat en arena för främlingsfientliga politiska partier att kunna argumentera att fenomenet inte är “etniskt svenskt” beteende. Genom att media har uppmärksammat morden på Fadime, Sara och Pela har föreställningar om ett svenskt jämlikt samhälle använts av dessa främlingsfientliga, menar de (Hellgren & Hobson 2008). Då är frågan hur en ska ställa sig till de uttalanden som gjorts av unga som vädjar till beslutsfattare, politiker och i många fall myndigheter som polis och socialtjänst att hjälpa dem att få åtnjuta samma rättigheter som andra svenska ungdomar. Samt hur en skall ställa sig till uttalanden om att den starka hederskodex de brutit gör att de är rädda att deras släkt skall vilja döda dem. Denna problematik är precis vad jag skall ta mig an i denna uppsats. Så, kan man säga att hedersbegreppet är onödigt, stigmatiserande och helt enkelt ett västerländskt sätt att identifiera sig via “vi” och “dom” eller inte?

Att förstå hedersmord utifrån samma ramar som andra mord skapar en oförståelse. Rädslan för att stigmatisera vissa folkgrupper skall givetvis tas på allvar, diskussionen bör vara tydlig, hedersmord är inte muslimskt, inte heller går det att tillskriva enbart immigranter. Men fenomenet måste förstås utifrån sig självt. I denna uppsats hoppas jag att kunna göra mina argument tydliga och besvara eventuell kritik mot begreppen.

De fall av hedersmord som analyseras denna uppsats är;

- Sara (Maisam) Abed Ali, 1996 (mördad av sin bror och kusin)
- Pela Atroshi 1999, prövat i svensk domstol 2001 (mördad av sin far i Irak)
- Fadime Sahindal, Sverige 2002 (mördad av sin far)
- Abbas Rezaei, Sverige 2005 (mördad av sin flickväns mor och bror)

Anledningen till varför jag handplockat dessa fyra specifika fall av hedersmord är varje falls symbolvärde. Sara Abed Ali var det första kända fallet av hedersmord i Sverige. Det var efter mordet på Sara som svensk media och svenska politiker i större omfattning började använda sig av begreppet hedersmord. Genomslagskraften var dock knapphändig och det var inte förrän Fadime Sahindal mördades som den offentliga diskussionen satte fart ordenligt. Fadime hade bara dagar innan hennes död talat i riksdagen om hedersproblematiken och vädjat till svenska politiker och det svenska samhället om hjälp. Abbas Rezaei är ett väldigt unikt fall av hedersmord – han var en tonårspojke. Detta fall är intressant i denna uppsats just p.g.a. att det stärker min tes om att hedersmord och hedersrelaterat våld inte är ett patriarkalt system som skapats av män för att förtrycka kvinnor utan en struktur vars offer både är män och kvinnor. När det kommer till Pelas fall är det unikt, inte p.g.a. mordet på Pela i sig, utan p.g.a. hennes systems agerande. Pelas syster Breen hjälpte till att vittna mot sin far och sina farbröder i svenska rätten och har intervjuats av Swanberg boken och detaljerat beskrivit sitt och Pelas liv (Swanberg 2013).

2. Teoretiska perspektiv

2.1 Tidigare forskning kring hedersrelaterat våld

Förklaringar till fenomenet hedersrelaterat våld och hedersmord har i Sverige bl.a. varit att det är en del av ett universellt våld mot kvinnor. Det har menats att det är en del av ett patriarkalt system där mannen är överordnad kvinnan. En uppfattning har varit att detta våld skall förstås som ett fortsatt utövande av denna patriarkala makt.

Länsstyrelsen i Skåne län har publicerat ett styrdokument kallat *Hedersrelaterat våld och förtryck – Ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården* (2007). I detta dokument finner vi exempel på hur de samhällen som präglas av stark hederskodex skulle vara samhällen styrda av ett s.k. *patriarkalt system*. Med detta menas att “. . . En patriarkal familj kan illustreras med hjälp av en pyramidal struktur med en styrande man i toppen” (Skåne Länsstyrelse 2007:22). Men är det verkligen så? Eller har man missat en komponent?

I Zenia Hellgren och Barbara Hobsons artikel *Cultural dialogues in the good society: The case of honour killings in Sweden* (2008) skriver om hur de anser att media använt sig av hedersmorden på Fadime, Sara och Pela som en hjälp att definiera *svenskhets* genom att peka ut hedersmord som ett ”icke-svenskt” kulturdrag. Där samhällen med stark hederskodex står för allt som inte är en del utav *svenskheten*. De menar att våld mot kvinnor som begås av svenska män ses som familjetragedier eller brott begådda av de enskilda individerna samtidigt som hedersmord som ses som kollektiva brott är stigmatiserande, fördomsfullt och felaktigt (Hellgren & Hobson 2008). De citerar även Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige;

“Honour has nothing to do with this or similar murders. When a Swedish man follows or kills his ex-wife this is called a ‘jealousy-drama’. When he kills his ex-wife and their children, it is called a ‘family-tragedy’. We in the women’s movements believe that it is a question of hatred of women. It is not a question of immigrants, it is a question of the patriarchal culture that dominates all societies, including the Swedish one. (ROKS, 2002).” (Hellgren & Hellgren 394:2008)

Masoud Kamali, diskrimineringsutredare för den socialdemokratiska regeringen fr.o.m. 2004, är en av de personer som nekar att hedersrelaterat våld existerar överhuvudtaget. I en intervju om svensk lagstiftning angående hedersrelaterat våld säger han följande:

”. . . Du (intervjuaren) menar att det bara gäller invandrare, eller hur? Vi kan inte blunda för att svenska män mördar sina kvinnor för sin manlighets skull. Svenska kvinnor kan mördas i Sverige av sina män för att de har sex med andra män. Det kan även socialtjänsten i Norrland intyga. Det finns ingen speciell hederskultur, men våld existerar.” (Grutzky & Åberg 2013:161)

Paulina De Los Reyes är en av de akademiker som menar att begreppet hedersrelaterat våld är en produkt av föreställningen om att det finns en skillnad på våld och våld och att hedersrelaterat våld skulle ha invandrat till Sverige. Hon menar att denna föreställning skapar ett ”vi” och ”dom”-samhälle. Problemet, skriver De Los

Reyes i sin krönika *Om makten att vara okunnig* (2008), är den suddiga förklaringen av vad hedersrelaterat våld är.

Anna Kortweg menar i sin artikel *'Honour Killing' in the Immigration Context: Multiculturalism and the Racialization of Violence against Women* (2013) att det bara är en liten del av allt våld mot kvinnor, och inte minst våld i nära relationer, som är hedersrelaterat. Dessutom, menar hon, är hedersmord bara en liten del av det våld som resulterar i kvinnors död runtom i världen. Kortweg erkänner dock hedersmord och hedersrelaterat våld som ett säreget fenomen och de faktorer som definierar hedersvåldet, men hon påstår att det har blivit politiserat och att våld mot kvinnor blivit tillskrivet migranter istället för erkänt som universellt problem som drabbar alla kulturer. Hon beskriver diskussionen kring hedersmord som ett hjälpmedel för samhällen att definiera "vi" och "dom" och tillskriva brottet till migranter. Synen, menar hon, blir att migranter är helt formade av kultur samtidigt som "vi" har lagar och moral (Kortweg 2013). Kortwegs kritik mot begreppet heder handlar i stort om vad hon menar blir en sorts etnocentrism;

"From this vantage point, I circumvent the notion that 'we' in the West have values, while 'they' from elsewhere are shaped by culture." (Kortweg 2013:185)

Hon nämner även att det av denna anledning reflekterats kring om begreppet hedersmord bör användas överhuvudtaget. Hon menar att då begreppet för med sig ett marginaliserande av migranter finns en diskussion om ett mer neutralt begrepp för våld mot kvinnor. Kortweg menar dock att man då riskerar att missförstå ett helt socialt fenomen, och att statliga organ som annars skulle kunna hjälpa unga flickor och pojkar undan våld utan kan komma att förvärra situationen p.g.a. okunskap (Kortweg 2013).

Författare som Anne Phillips argumenterar att "kultur" är en oberättigad anledning till våld mot kvinnor men att kvinnors rättigheter samtidigt är en klen tröst hos dem som kan utsättas för våld eller förtryck inom minoritetsgrupper. Anledningen, menar hon, är att dessa kvinnor riskerar att behöva välja mellan rättigheter och kultur. Trots detta varnar Phillips för något hon kallar "cultural defence", d.v.s. våld mot kvinnor som i rättslig prövning berättigas och får förmildrande omständigheter. Hon menar även att den uppfattning att minoritetsgrupper skulle vara drivna av sin kultur samtidigt som majoritetsgrupper har kontroll över den bör kritiseras starkt av två anledningar, den ena p.g.a. den stigmatiserande effekt det får på minoritetsgrupper och den andra p.g.a. den skadliga effekt detta kan få i rättsliga sammanhang. Phillips tar upp ett exempel där Faqir Mohammed mördat sin dotter i Manchester 2002 p.g.a. att han sett hennes pojkvän i hennes rum. I rättegången menade försvarsadvokaten att Faqirs övertygelse om att flickor ej skall ha pojkvänner och att utomäktenskapligt sex var en synd torde ha förmildrande effekt. Med andra ord, menar Phillips, hävdades det att Faqir helt drivs av sin kultur och saknar egen agens (Phillips 2007:8). Maria Wendt Höjer skriver även hon om problemet "våld mot kvinnor" som en kategori som innefattar att allt våld mot kvinnor och att detta skulle vara ett enda fenomen – världen över. Hon nämner i sin bok *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin* (2002) att både FN, WHO och Världsbanken har erkänt att våldet mot kvinnor sträcker sig över nationella, kulturella såväl som religiösa gränser (Wendt Höjer 2002). Detta är helt riktigt, våldet mot kvinnor är ett globalt problem och existerar i alla samhällen. Wendt Höjer skriver dock också att;

“När kvinnor genom våld och hot om våld görs till sexualiserade objekt blir män överordnade, kontrollerande. Dessa processer är sammanflätade, då mäns könsidentitet kräver att bekräftas och förstärkas i förhållande till kvinnor, då manlighet med nödvändighet är icke-kvinnligt.” (Wendt Höjer 2002:25)

Wendt Höjer skriver om ett patriarkalt system där patriarkerna, männen, är de som syftar att alltid stärka könsmaktsordningen för att behålla sin maktfördel. Det jag förhoppningsvis kan visa i denna uppsats är att hedersrelaterat våld och hedersmord inte bara utförs av män utan även kvinnor, inte bara drabbar kvinnor utan även män och att det är den strukturen i kollektivet som reproducerar dessa hederstraditioner.

2.2 Uppsatsens teoretiska perspektiv

Det teoretiska perspektiv som denna uppsats baseras på kan kallas för strukturalistiskt. Med strukturalistisk menar jag att teorin baseras på att en samhällsordning är vad som styr innebörden i heder och vad som krävs för att upprätta den. Strukturen existerar på något vis utanför individerna men fungerar samtidigt p.g.a. kollektivets (och individens) reproducerande. Heder är i vissa grupper eller samhällen rentav livsnödvändigt. Män utan heder och kvinnor med skam förstör det socioekonomiska livet för hela familjer i dessa grupper eller samhällen. På så vis blir synen på heder att det är ett naturligt element som skapats av den överordnande strukturen – motsatsen till ett socialt påfund. Jag hävdar också att hedersmord inte kan ses som universellt våld mot kvinnor då det även kan drabba män. Män kan också vara offer för den starka hederskodex som genomsyrar vissa samhällsstrukturer. Ibland genom att vara den som direkt drabbas av våldet men väldigt ofta även vara den som *påtvingas* att begå våldsbrott mot sin syster eller kvinnliga släkting. Jag hävdar alltså att det är traditionerna som präglas av en brutal struktur som, i vissa extrema fall, skapar och reproducerar hedersmord och hedersrelaterat våld.

Enligt Sophie Withaekx och Gily Coene finns det dock kvinnor som inte vill “bryta sig fri” från dessa strukturer med hederskodex. Withaekx och Coene diskuterar alltså kvinnornas perspektiv inifrån hederskulturer i sin artikel *‘Glad to have Honour’: continuity and change in minority women’s lived experience of honour* (2014). Withaekx och Coene har adopterat en socialkonstruktivistisk vinkel på hedersbegreppet och betydelsen av heder i kategorin våld mot kvinnor. De menar att så som hedersbegreppet använts i västvärlden har bidragit att definiera väst som en kultur med värderingar samtidigt som immigranter formas av kultur – helt utan egen agens, är felaktigt. De hävdar istället att heder som begrepp har olika betydelse för olika människor och samhällen och att kvinnor inte heller är subjekt okapabla till att förändra betydelsen av heder. Snarare tvärtom, att begreppet och dess mening är i ständig förändring och att kvinnor i allra högsta grad är aktiva i dess produktion och reproduktion (Withaekx & Coene 2014).

“Western people often say, and that is how they see it while it is actually absolutely not the case ‘women are oppressed’ just because they wear a headscarf. While my mother, she was absolutely not oppressed in that regard.” (Withaekx & Coene 2014:382)

Det jag menar är att kvinnor inte är passiva offer i producerandet och reproducerandet av hederskodexen. Snarare kan de många gånger vara väldigt aktiva. Därför behöver de

kvinnor som vill bryta sig fri från ett hedersförtryck få *rätt* stöd. De Los Reyes skriver att den suddiga förklaringen av vad hedersrelaterat våld innebär är ett problem. Detta skrivs på ett vis som kan tolkas som att det för den sakens skull skall avskrivas som ett fenomen överhuvudtaget. Jag anser också att de suddiga förklaringar som finns är ett problem, just av motsatt anledning. Det är väldigt viktigt att förstå vad fenomenet är, p.g.a. att det är just ett eget fenomen.

2.3 Kulturrelativism och heder

Kulturrelativism diskuteras frekvent inom de sociala vetenskaperna sedan Franz Boas positionerade sig och den antropologiska vetenskapen som en motsats till den dåvarande evolutionistiska dominansen inom disciplinen. Boas använde sig av ett nytt förhållningssätt gentemot kulturer och samhällen, nämligen att de är komplexa helheter. Och till skillnad från evolutionisters etnocentriska teorier angående kultur som ett linjärt social fenomen menade Boas att "primitiva" samhällen inte kunde jämföras med västerländska överhuvudtaget. En av hans mest kända skrifter är *The mind of primitive man* (1911). Ordet *kulturrelativism* syftar alltså på att förstå varje kulturell yttring, varje samhälle, utifrån dess egna förutsättningar och värdegrunder. Inom de sociala vetenskaperna har detta förhållningssätt förlängts till en rädsla för att vara etnocentrisk, eller rasistisk, och förvandlats till en teori om att alla samhällens egna traditioner och kulturella, sociala fenomen skall accepteras.

Carlo Caduff beskriver kulturrelativismen i sin artikel *Anthropology's ethics: Moral positionalism, cultural relativism, and critical analysis* (2011). Han diskuterar huruvida den antropologiska disciplinen kan präglas av moral utan etnocentrism eller om antropologer alltid skall objektivt betrakta sociala strukturer och fenomen.

"According to Herskovits, the epistemological function of anthropological research was to observe, describe, and analyze axiological systems of value and to grant pride of place to the specificities of distinctive moral regimes even if these moral regimes were constructed and maintained to justify existing social inequalities. The political function of anthropological research was to reject ethnocentric accounts of the social world and to promote a tolerant attitude."(Caduff 2011:469)

Caduff beskriver även hur antropologstudenter skall vara medveten om sina egna värderingar och moraliska tolkningar (Caduff 2011).

Även Davies diskuterar likt Witheckx & Coene en kritik mot en sorts "exotiserande" av "others", d.v.s. problematiken i att särskilja kulturer eller kulturella drag och hur det kan skapa föreställningar av "vi" och "dem" (Davies 2008). Frågan blir då dock om inte den svenska utlänningslagen är den styrande faktorn i en gränsdragning för "vi" och "dom" och inte diskussionen runt fenomenet hedersrelaterat våld. Frågan är om den "positiva" särbehandlingen i utpräglad kulturrelativism är att föredra. Jag vill även citera Foucault genom Caduffs artikel;

"I can't help but dream about a kind of criticism that would try not to judge but to bring an oeuvre, a book, a sentence, an idea to life. . . It would multiply not judgments but signs of existence; it would summon them, drag them from their sleep" (Caduff 2011:473)

Kultur är inte statisk. Kultur är i ständig förändring. Witheckx & Coene diskuterar vikten i att se immigrantkvinnor från kulturer med stark hederskodex som agenter istället för passiva subjekt som bör vara de som står för den förändring de vill se i respektive grupp och kultur (Withaekx & Coene 2014). Även Wikan ser dessa unga kvinnor som de drivande aktörerna. Men drivande aktörer i stort behov av hjälp, inte tystnad (Wikan 2004 & 2009). Även djupt rotade strukturer kan förändras och strukturer byggda på traditioner, seder, religioner o.s.v. är aldrig utan agens från individen. Jag vill påminna läsaren om Lévi-Strauss kloka ord; en historia är alltid skapad av individen, men den blir inte en myt (eller folksaga) om den inte accepteras av kollektivet (Lévi-Strauss 1981). Opinionen kan alltid förändras, även om det tar tid. Wikan citerar Mona Sahlin efter mordet på Fadime Sahindal;

“Vi har svikit, jag har svikit invandrantjejeerna därför att jag varit rädd att bli kallad rasist.” (Wikan 2009:46)

Det finns de som menar att det svenska samhället svikit invandrarflickor (och invandrargrupper i allmänhet) genom att *inte* implementera speciella rättigheter för dessa grupper (Hellgren & Hobson 2008). Hobson & Hellgren menar att den skepsis som muslimska friskolor fått utstå är något negativt, att religionsfriheten i många fall berövas, eller är utsatt för kritik, när det gäller muslimer i Sverige (Hellgren & Hobson 2008). Det jag vill visa med i denna uppsats är hur samhällen, eller orter, där det tillåts total isolering från övriga samhället (inte bara muslimska, utan alla där en stark hederskodex existerar) inte bara är att vända ryggen mot unga flickor och pojkar utan dessutom är vad som är verkligt diskriminerande. Detta är att tillåta vissa att åtnjuta de mänskliga rättigheter Sverige satt i lagstiftning och att tillåta att vissa berövas dem. Grutzky & Åberg samt Carlbom diskuterar de alla vad de kallar multikulturalism – eller mångkulturalism som ideologi. De menar att den offentliga debatten och viljan att kritiskt analysera alla samhällsproblem bromsas p.g.a. rädslan att stigmatisera. Grutzky & Åberg menar t.o.m. att ideologin som sådan vill lära offentligheten att inte bli upprörd över inskränkningar av kvinnors rättigheter – även om det bryter mot svensk lag (Grutzky & Åberg 2013).

Meetoo & Mirza diskuterar även de problematiken i särbehandlingar i lagen i deras artikel “*There is nothing ‘honourable’ about honour killings*”: *Gender, violence and the limits of multiculturalism* (2007). De menar att kvinnor tillhörande etniska minoritetsgrupper “slip through the cracks” i diskursen kring multikulturalism i Storbritannien. Den kulturrelativistiska extremiteten förhindrar allmänheten att sätta stopp för det förtryck dessa kvinnor utsätts för i samhällen och familjer med så pass stark hederskodex att dessa kvinnor får leva under hot och våld. De menar att kvinnor varit osynliga i den mångkulturella diskursen (Meetoo & Mirza 2007).

“As Siddiqui argues “The state thinks that honour crimes are about cultural beliefs that they should not criticise. Implicitly this means the state accepts honour as a mitigating factor and condones crimes perpetuated in the name of it” “ (Meetoo & Mirza 2007:188)

Hobson & Hellgren gör dock en viktig poäng när de kritiserar både den patriarkala och den ”kulturella” förklaringen till hedersmord och hedersrelaterat våld. De menar att de båda förklaringarna är förenklade och inte tar hänsyn till det ständiga förhandlandet inom invandrargrupper i Sverige angående vad kultur, tradition och identitet betyder för dem (Hellgren & Hobson 2008). Kultur är inte statisk. Traditioner är inte oföränderliga.

Således uppmanar jag alla, vare sig antropolog, sociolog eller lekman att själva avgöra om de kan ha på sitt samvete om huruvida de kan berättiga hedersrelaterat våld och hedersmord genom begreppet om kulturrelativism och mångkulturalism.

2.3 Att diskutera heder som begrepp

Gültekin menar att begreppet heder involverar aspekter av patriarkat samt kvinnors sexualitet. Samtidigt menar han även att betydelse utav patriarkat och kvinnors sexualitet varierar från samhälle till samhälle och måste ses utifrån dessa samhällens sociala kontext (Nuri Gültekin 2011).

Att heder tillhör mannen och skam tillhör kvinnan ser dock ut att vara den röda tråden genom de flesta samhällen med stark hederskodex. Wikan beskriver hur våldtäkt använts som ett vapen för att kränka fiender i krig och lokala konflikter – just p.g.a. att kvinnans sexualitet speglar mannens heder. I latinamerika har det funnits lagar om att våldtäktsmän undgick bestraffning om denne gifte sig med offret, i Peru gick även medskyldiga till gängvåldtäkt fria och i Costa Rica räckte det med att gärningsmannen erbjöd sig att gifta sig med offret (Wikan 2009).

När De Los Reyes kritiserar användandet av begreppen hedersrelaterat våld och hedersmord gör hon det för att det skulle vara ett otydligt begrepp som stigmatiserar och skapar ett “vi” och “dom”-samhälle. Hon menar att det skapar en föreställning om att hedersrelaterat våld skulle vara invandrat till Sverige och att (De Los Reyes 2008). Wikan har gett tydliga exempel på hur hedern har spelat stor roll även i Europeiska samhällen genom historien. Detta är dock sällan fallet idag, trots att det utan tvekan existerar. För att förstå detta måste man dock först förstå vad en *hederskodex* innebär. Vilket är vad jag beskrivit tidigare i denna uppsats. Att hedern är ett ovanligt men förekommande brottsmotiv i europeiska samhällen skall för den sakens skull inte förknippas med en syn från evolutionismens förlegade teorier, att kultur är linjär och att europeiska samhällen på något vis skulle vara längre fram i den linjära utvecklingen. Däremot är det vanligare att av andra anledningar än heder bruka våld mot kvinnor inom europeiska samhällen. Som exempel kan motiv vara svartsjuka, passion eller angrepp på “manligheten”. Hedersrelaterat våld och hedersmord drabbar dessutom både kvinnor *och* män. Hedersrelaterat våld och hedersmord har inte monopol på våldet – men det är ett eget fenomen med egen problematik.

3. Metod

Jag har valt att utföra en studie med ett strukturalistiskt perspektiv där jag genom att samla data kring begreppet heder, samt begreppen hedersrelaterat våld och hedersmord, analyserar materialet utifrån min frågeställning. Charlotte Aull Davies nämner i sin bok *Reflexive Ethnography: A Guide to Reserching Self and Others (2008)* hur alternativa metoder inom antropologin, alltså kompletterande metodologi till den deltagande observationen som dominerar inom disciplinen, kan vara positivt för att kunna angripa moderna fenomen och/eller människor (Davies 2008:28). Hur studerar man då strukturen och litteraturen kring heder och hedersmord? Genom att samla data från andra antropologer kring det fenomen som kallas hedersmord, men även andra akademiker inom andra discipliner, samt diskussioner inom media och den politiska sfären har det möjliggjort för mig att analysera begreppet heder.

3.1 Insamlad data

Jag har samlat litteratur från intervjuer med subjekt som levt under hedersnormer. Data från intervjuer med ungdomar om deras tankar på hedersnormer har även använts. Exempel på sådan litteratur är Dilek Baladiz bok *I hederns Skugga* där hon intervjuar unga män om deras perspektiv på heder samt Allmänna barnhusets bok *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer – teori och praktik (2005)* tredje i serien, som är en samling av diskussioner kring arrangerade äktenskap och heder där bl.a. Eva Mellso Nyman intervjuat kvinnor under en kurs i svensk kvinnohistoria Rosengård. Studien är en kritisk analys av hedersbegreppet och hedersnormer. Uppsatsen ifrågasätter kulturrelativism som extremitet (med extremitet menar jag accepterande av våld och tvång). Jag har för den sakens skull försökt att skilja på kritisk analys och moralisk värdering (Caduff 2011). Med andra ord är mitt förhållningssätt att kritiskt analysera hedersmord och hedersrelaterat våld kompletterat med att även studera hur samhällen med stark hederskodex utan våld kan se ut, och vad begreppet heder har för mening i dessa samhällen.

Den främsta antropologiska litteraturen består av Unni Wikans böcker *En fråga om heder (2004)* samt *Heder (2009)*. Anledningen till detta är att Wikan angriper flera olika fall av hedersmord i Norden samtidigt som hon noga studerat begreppet heder i sin helhet. Denna antropologiska djupdykning inom hedersrelaterat våld och hedersmord är sällsynt inom disciplinen. En antropologisk diskussion kring begreppen är svårt att hitta. Jag har även använt mig utav artiklar kring både heder som begrepp och heder i en migrationskontext i europeiska länder, som Kortewegs *'Honour Killing' in the Immigration Context: Multiculturalism and the Racialization of Violence against Women (2013)* och Withaeckx & Coene *'Glad to have Honour': continuity and change in minority women's lived experience of honour (2014)*.

Som komplement till teoretiska diskussioner har jag samlat empiriskt material från BRÅ (Brottsförebyggande Rådet) i form av brottsstatistik samt Allmänna barnhusets bok och kommunala handlingsplaner inom socialtjänsten (2005:3), Baladiz insamlande av siffror och intervjuer/samtal med unga pojkar i boken *I hederns skugga (2009)* samt Lena Katarina Swanbergs bok *Hedersmordet på Pela – Lillasystemen berättar (2013)* som är en samling intervjuer.

Jag har också tittat på hur organisationer och vissa politiker ser på fenomenet.

Mycket fokus har lagts på enstaka fall av hedersmord i Sverige, där intervjuer och fakta har stått som bärande data till de analyser och teori som beskrivs.

4. Internationell överblick

“Det var en gång en mäktig sultan som hade blivit spådd att en av hans döttrar skulle dra skam över honom. Därför beslöt sultanen att varje gång hans hustru födde en dotter, skulle barnet dödas.” (Swanberg 2013:5)

Det Swanberg citerar är en gammal folksaga från Irak, men det finns idag platser där antalet kvinnomord är många, där antalet självmord hos kvinnor är högt samt där förmildrande straff delats ut till fäder/bröder/morbröder o.s.v. där hedern stått som motiv vid misshandel och mord.

Enligt FN blir ca 7 av 10 kvinnor utsatta för våldshandlingar under deras livstid och 603 miljoner kvinnor bor på platser där våld i hemmet inte är olagligt (FN 2010)

I svensk lag förbjöds även barnaga år 1979 (Föräldrabalken 1983:47), men aga som uppfostringsmetod är vanlig på många platser runtom i världen än idag

Av detta våld uppskattar FN att 5000 människor mördas varje år i relation till begreppet heder, s.k. *hedersmord* (FN 2000). Flera av dem som använder begreppet *hedersmord* menar även att det finns ett enormt mörkertal. Bl.a. tros många fall som rubricerats som självmord i själva fallet vara hedersmord. Dels finns en rädsla hos unga flickor att polisanmäla eventuell misshandel men det finns även något som kallas *balkongflickor*. Detta begrepp är egentligen ett samlingsnamn för den stora grad av självmord som sker bland unga flickor, där en vanlig metod är hopp från balkong. UNICEF rapporterar även att fler än 2 miljoner unga flickor i åldrarna 4-11 varje år blir offer för könsstympning (UNICEF 2014).

Dokumenterade hedersmord samlade av Amnesty International är spridda runtom i världen, trots att ca 1000 per år sker i Pakistan, alltså en femtedel av hedersmord per år. I Yemen mördades 400 kvinnor 1997, minst 20 i Libanon 2002, varje år tros 20-30 kvinnor mördas i hederns namn i Jordanien och ca 200 i Turkiet (Amnesty International 2011). På många platser runtom i världen, exempelvis Irak, Jordanien, Syrien, Marocko, Qatar, Haiti, och Turkiet, anser man även att mord kan få rättsligt lindrande omständigheter och lägre bestraffning om gärningsmannen kan påvisa att mannen och familjen vanärats. Detta ses då som självförsvar - nödvärn. Det är dock problematiskt att dokumentera hedersmord då det är svårt att veta vilka mord som haft hedern som motiv, och vad som skall ses som hedersmord och inte är omdiskuterat. Flera som arbetar med dessa frågor uppskattar att siffrorna som rapporteras är långt ifrån det verkliga antalet hedersmord – ibland uppskattas det ligga på 3-4 gånger fler och enligt Punjab Women Development and Social Welfare Department anmäls endast ca 5% av våldtäkter och hedersmord i Pakistan (Amnesty International 2011). Runtom i världen är vissa av de som är eniga om att fenomenet hedersrelaterat våld och hedersmord överens om att det tycks ske en ökning av hedersmord (Amnesty International 2011, Wikan 2004 & 2009). Allmänna barnhuset (2005:3) uppskattar att var fjärde självmord i Jordanien är hedersrelaterat.

“Mer än 70% av morderna i Palestina, Gaza och Västbanken ansågs 1997 vara hedersrelaterade. Fler än 4000 kvinnor har blivit hedersmördade i Irak sedan 1991.”
(Allmänna barnhuset 2005:3)

4.1 Vad säger FN om hedersmord och hedersrelaterat våld?

Något som kan vara värt att notera är att FN, eller Förenade Nationerna, är en nästintill universell organisation där 193 av världens länder är medlemmar. Den enda erkända staten som idag inte är medlem i FN är Vatikanstaten. FN grundades år 1945 som en efterträdare till Nationernas Förbund, en organisation som precis som FN försökte förena världens stater men utan framgång. 50 stater slöt upp i San Fransisco 24 oktober 1945 för att ratificera FN:s stadgar som framställdes tre år tidigare, 1942(FN 1945). Efter dess har de stater som önskat bli medlemmar fått skriva under dels FN:s officiella stadgar samt andra internationella lagar och deklARATIONER. Att genom lagstiftning diskriminera, som sker i vissa länder gällande hedersmord och annat våld mot kvinnor, är emot internationell lag. Som bakgrundsfakta kan nämnas några artiklar i Deklarationen om Mänskliga Rättigheter, en av de mest fundamentala deklARATIONERNA inom FN och som framställdes av FN:s General Assembly 10 december 1948 och som idag ratificerats av samtliga 193 medlemsstater (FN 1948).

Artikel 7. Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Artikel 16. 1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.

2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke.

3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd. (FN 1948)

Ovanstående artiklar förtydligar hur kontrollerandet av en kvinnas sexualitet och beteende genom att förbjuda exempelvis svenska pojkvänner, som i Fadimes fall, eller en pojkvän tillhörande annan etnisk grupp, som fallet med Sara, är brott mot de mänskliga rättigheterna.

Det är dock artiklarna 2,3,7,8,16 och 28 som tillsammans utgör en tydlig ståndpunkt mot hedersförtryck såväl som annat förtryck - diskriminering p.g.a. kön, religion eller etnicitet och våldshandlingar.

Artikel 3. Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Man kan även se hur den särbehandling som skett inom vissa rättssystem i länder där hedersmord fått mildrande omständigheter är ett brott mot de mänskliga rättigheterna då artikel 7 uttryckligen beskriver hur alla, utan diskriminering, skall åtnjuta samma skydd av lagen. Samtidigt fångar artikel 28 dessutom in att det är förbjudet att tvinga någon att ingå äktenskap mot dess vilja. Det blir dock problematiskt när det kommer till artikel 12 i Deklarationen om Mänskliga Rättigheter;

Artikel 12. Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för angrepp på sin heder eller sitt anseende. Var och en har rätt

till lagens skydd mot sådana ingripanden och angrepp.

Som man kan se blir det en fråga om tolkning. I ett samhälle där hederskodexen är stark och traditionerna kring fysisk våldshandling vid vanära lever kvar är det föga konstigt att hedersmord kan uppfattas som nödvärn, t.o.m. i enighet med de mänskliga rättigheterna. Detta till trots att det i artikel 29 bl.a. står;

. . . Dessa rättigheter och friheter får inte utövas på ett sätt som är oförenligt med Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Men om ett samhälles seder, traditioner och livsåskådning bekräftas genom en tolkning av dessa rättigheter av kollektivet, av strukturen, kan man lätt förstå varför dessa inte ses som felaktiga.

Svenska FN-förbundet publicerade 2010 en artikel av Aleksander Gabelic, ordförande för Svenska FN-förbundet. I denna artikel diskuteras det hedersrelaterade våldet i Sverige. Gabelics utgångspunkt är att invandrarkvinnor i Sverige lider av ett stort utanförskap, och att upplysa kvinnor om dess rättigheter är vägen till att fler kvinnor skall söka hjälp. *“Rädsla att mot sin vilja tvingas tillbaka till familjen ska inte hindra någon att ta kontakt med polis eller sociala myndigheter.”* (FN 2010)

Detta blir väldigt intressant ur flera synpunkter. Det Unni Wikan tydligt skildrar i sin bok *Om Heder* (2009) är att hjälpapparaten i fallen med Sara och Abbas misslyckats med just det Gabelic förespråkar, att ta hoten från familjerna på allvar. Kvällen Abbas blev torterad och mördad skickades han och hans flickvän hem till hennes bror och mor av socialtjänsten. Givetvis inte av ondo, utan av ren och skär oförståelse. Sara placerades till en början i ett fosterhem på Gotland för att skydda henne från hennes far och bror. Här kom sedan socialtjänsten att göra ett ödesdigert misstag när de sedan tillät att hon omplacerades hos sin farbror (Wikan 2009).

Gabelic ger exempel på vilka åtgärder han anser att svenska regeringen bör vidta;

- Hedersmotiv i samband med våldsbrott bör betraktas som en försvårande omständighet och därmed medföra straffskärpning på samma sätt som hatbrott.
- Offer för hedersmotiverat våld bör få högre skadeståndsbelopp.
- Såväl barnäktenskap som tvångsäktenskap, även ceremoniella sådana, måste förbjudas i lag.” (FN 2010:1)

5. Hur skall hedersrelaterat våld och hedersmord förstås?

Ett av de främsta argumenten mot användningen utav hedersbegreppet är att män mördar och brukar våld mot kvinnor i alla samhällen och att hedersbegreppet ofta tillskrivs invandrargrupper och därmed riskerar att stigmatisera en marginaliserad minoritet ytterligare. Detta är delvis sant, i Sverige beräknas 20 kvinnor om året mördas av närstående, 17 av dessa av sina expojkvänner eller makar och långt fler får fly från eller leva med våld från makar eller pojkvänner (BRÅ 2007). Detta innefattar dock något mer än hedersrelaterat våld och hedersmord, något jag valt att kalla passionsmord och våld i nära relationer. Trots att hedersrelaterat våld och hedersmord idag sker även i Norden är det ett relativt nytt fenomen i modern historia, vanligare på andra platser runtom i världen. Att kvinnor är offer för våld och mord är dock inte uteslutande invandrat, givetvis. Snarare tvärtom, det är t.o.m. så att våld mot kvinnor, särskilt i nära relationer, är ett väldigt stort problem i Sverige och i övriga Norden. Problematiken ligger i att felaktigt placera hedersrelaterat våld och hedersmord i samma kategori som våld i nära relationer eller universellt våld mot kvinnor. Som exempel skriver Peter Lindström om poliser och andra myndigheters skyldighet att undersöka våldsbrott i hemmet oberoende av brottsoffrets vilja i sin artikel *Violence against Women in Scandinavia: a Description and Evaluation of two new Laws Aiming to Protect Women* (2004). Denna skyldighet implementerades 1982 i Sverige (Lindström 2004). Här blir en flickas eller pojkes öde helt beroende av tillvägagångssättet hos polis och myndighet när detta undersöks – om de lever under stark hederskodex.

Regeringen har 2014 dessutom tillsatt en särskild utredning för att sätta grund för en, vad de kallar, nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck (Statens offentliga utredningar 2015:55). Problematiken ligger i att denna retorik verkar likställa våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Vad jag tänker visa är att detta förtryck inte bara drabbar kvinnor utan är en struktur som existerar i kollektivet och utövas över alla individer som lever i den. Denna nationella strategi visar att regeringen fortfarande inte förstått innebörden utav Fadimes tal i riksdagen.

För att förstå, förebygga och bekämpa *alla* våldshandlingar mot kvinnor (och män) krävs förståelse för *både* våld i nära relationer och hedersrelaterat våld samt erkännandet av att de är samma handlingar utförd av helt olika anledningar – d.v.s. två olika fenomen. Ingen kvinna (eller man) skall behöva mördas eller utsättas för våld. Samhället behöver förstå för att hjälpa. Hade socialtjänsten låtit bli att skicka hem Abbas och hans flickvän till hennes mor, far och bror hade han kanske varit vid liv idag, men för att misstänka att en familj som påstår vilja försonas spelar ett maktspel krävs god kunskap och insikt i de hedersrelaterade strukturerna i ett samhälle, grupp eller släkt där det råder starkt hederskodex. Detsamma gäller alla mördade flickor (och pojkar) som fallit offer för hedern - Fadime, Sara och Pela bara som några exempel.

I en artikel från Aftonbladet gällande Maria som mördades i Landskrona 2012 av sin bror talar företrädaren för Marias halvsyster om hur fallet är ett solklart hedersmotiverat mord och att Maria mördats p.g.a. sin flykt från ett tvångsgiftermål i Irak. Det som blir intressant är när artikeln nämner hur Marias mor hotat att mörda Maria;

“Vänta bara tills du somnat, då ska jag döda dig”

Så står det i artikeln att Maria skall ha vittnat om att hennes mor sagt. Modern har suttit häktad misstänkt för anstiftan till mord men har sedan släppts och misstankarna avskrivits. Detta är ett typexempel på hur hedersmord kan missförstås. Ett av de tydligaste karaktäriserande dragen i hedersmord är involverandet av flera familje- eller släktmedlemmar. Om åklagarna i detta fall har rätt, och mordet på Maria var ett hedersmord, bör de inte släppa fokus på moderns hot utan ta detta på fullaste allvar då hon kan vara involverad eller veta vilka som var involverade i planeringen utav mordet på Maria ([Länk till artikeln](#)).

5.1 Mäns våld mot kvinnor

I Sverige har Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) listat statistik över en rad olika brott. Enligt Brottsförebyggande Rådet uppger 29% av kvinnorna i Nationella Trygghetsundersökningen 2014 att de någon gång utsatts för misshandel eller våld och att gärningsmannen var någon de haft en nära relation till. När BRÅ talar om våld i nära relationer syftar man på sambos, pojkvänner & flickvänner eller makar och när män räknas in i statistiken blir det sammanlagt 15% av befolkningen som uppger att de utsatts för våld av en närstående, av män är det 6% som uppges misshandlats av en närstående ([BRÅ 2015](#)).

Det blir alltså tydligt att detta är ett könsbaserat problem, där risken att bli utsatt för våld av en livspartner är avsevärt större om du är kvinna än om du är man.

Vad är då skillnaden mellan mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld?

Förövaren vid brott kopplat till heder kan även dem vara både män och kvinnor. Vid mäns våld mot kvinnor, eller våld i nära relationer, har mannen oftast haft eller har en pågående romantisk relation med sitt offer (Darj, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg 2011).

Enligt BRÅ har motivet till mord på kvinnor i nära relationer i 60% av fallen åren 1990-2014 varit svartsjuka eller separation. Det som kan vara svårt är att förstå om mord vid separation har hedern eller passion som motiv. Det är även här det finns utrymme för att missförstå hedersmord som annat våld mot kvinnor.

Ett mord som begåtts i passion hedras inte utav samhället exempelvis genom förmildrande omständigheter inom rättssystemet. Mordet är inte ärofyllt inom en viss grupp eller släkt utan fördöms av omgivningen och det planeras (oftast) inte utav flera anhöriga (eller påtvingas exempelvis bröder till kvinnan) (Wikan 2004 & 2009).

Båda dåden kan mycket väl handla om makt och kontroll. Det förändrar dock inte det faktum att det är samma dåd (våld eller mord) med helt olika anledningar som bakgrund där anledningarna, eller motiven, har helt egna karaktäriserande drag. Darj, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg har listat skillnaderna på liknande vis;

<u>Mäns våld mot kvinnor</u>	<u>Hedersrelaterat våld</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Sker individuellt • Förövaren är vanligtvis en man i en heterosexuell relation med offret • Offret är kvinna • Fördöms av samhället 	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektivt utfört • Förövaren är en eller flera i kollektivet • Förövaren är kvinna eller man, offret är kvinna eller man • Accepteras/förstås i olika hög grad av samhället

(Darj, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg 2011:11)

Kickis Åhré Älgamo har spelat en stor roll i den offentliga diskursen kring hedersmord i Sverige. Hon är kriminalpolis hos rikskriminalpolisen och vill se att den svenska poliskåren ökar på sin förståelse för hedersrelaterat våld och hedersmord. Hon skriver i Allmänna barnhusets skrift nr 3 (2005) hur hon anser att samband mellan mord i Sverige av ren okunskap har setts som enskilda händelser utan kopplingar till varandra och att kunskapen kan öka förståelse som i sin tur kan rädda liv (Allmänna barnhuset 2005:3). Även Swanberg nämner Åhré Älgamo och beskriver hur hon var en stor del i att föra Pelas syster Breen tillbaka till Sverige och övertygade henne om att vittna i rätten mot sina manliga släktingar som var delaktiga i Pelas mord (Swanberg 2012). Kickis Åhre Älgamo uttrycker sig följande;

“För mig personligen har fallet Pela lett till ett solklart ställningstagande. De här männen har fel och gör fel. En kvinnas liv är mycket värt. Jag ser Pela som min uppdragsgivare.” (Swanberg 2012:108)

Wikan menar att genom att uttrycka sig genom att kalla hedersmord för *ett så kallat hedersmord* även det är fel. Dessa mördare, menar hon, är besatta utav skam och heder, känslor som drabbar familjen i kollektivets ögon (Wikan 2004 & 2009). Jag vill även belysa Wikans motvilja att använda begrepp som “samhällen” och “kulturer” p.g.a. att detta kan antyda att alla individer i de samhällen och kulturer där hedersmord är vanligt förekommande skulle kunna utföra dessa dåd (Wikan 2009). I denna uppsats används dessa begrepp endast för att beskriva samhällen med stark hederskodex och inte att tillskriva alla individer i vissa samhällen en lättvindig inställning till mord. Som Meetoo & Mirza skriver finns det ett behov och en vilja att skydda människor från rasism och förutfattade meningar genom att argumentera mot hedersmord som kulturellt betingat – detta är trots allt inte värderingar som delas av alla från ett och samma samhälle och vad som menas med kultur är en diskussion som inte analyseras i denna uppsats. Men det finns också ett stort behov av att skydda kvinnor som fruktar för sina liv eller upplever våld i hemmet p.g.a. hedern (Meetoo & Mirza 2014). Unni Wikan menar att detta kan göras först när västvärlden förstått vad hedersbegreppet betyder och hur hederskodexen fungerar i praktiken innan rättsystemen och hjälpapparaterna kan fungera som ordentligt skydd för de kvinnor som utsätts – då måste diskussionen om hederskodex upp på tapeten (Wikan 2004 & 2009).

5.2 Vad innebär hederskodex?

Enligt Wikan blir kvinnans sexualitet främst det som kopplas till mannens (och hela släktens män) heder. Det blir alltså fokus på att kontrollera kvinnan och hennes handlingar. Skulle en kvinna ha sex innan äktenskapet, till exempel, eller bara ryktas om att ha haft det, så blir hela familjens heder satt på spel. Det är alltså inte förrän skammen blir offentlig som familjen vanäras och som man som fader eller bror i en familj med stark hederskodex misslyckats med sin roll (Wikan 2004 & 2009).

Det finns otaliga försök till att förklara det hederstänk, eller hederskodex som Wikan kallar det, som sätter kvinnan i centrum för en hedersam man.

Astrid Schlyter, docent i rättsociologi, menar att hederstänket grundas i ett samhälles föreställning om att unga flickor är oförmögna att fatta egna beslut i enlighet med dess normer. Det är främst fortplantningen som bör kontrolleras, och därför i förlängningen även kvinnans beteende (som på något vis kan kopplas till sexualitet). Det är vanligt att den yttersta kontrollen över kvinnans sexualitet och fortplantning är arrangerade äktenskap eller förbud att gifta sig utanför den etniska gruppen (Allmänna barnhuset 2005:3). Det är, enligt Özlem Celepli, socionom, de självklara, normaliserade strukturerna - det som Bourdieu skulle kalla habitus, som ger styrka till dem. Hon menar även att det är menstruationen som är det främsta tecknet på det kvinnliga, det okontrollerade, det naturnära och skamliga (Allmänna barnhuset 2005:3). När detta sedan inte går att kontrollera, när unga flickor revolterar eller får dåligt rykte, vanäras hela familjen men främst familjens överhuvud, fadern. Det som främst skiljer dådet hedersmord från ett passionsmord utfört av exempelvis en svartsjuk expojkvän är den planering som ligger till bakgrund för hedersmordet. Ofta är flera familjemedlemmar också involverade i planeringen. Wikan beskriver hur exil oftast är ett första alternativ till mord, för att återställa hedern. Fungerar inte detta eller om hedern är alltför skadad i kollektivets ögon måste hedern upprättats på ett annat vis. Med andra ord, menar Wikan, kräver hedersmord ett kollektiv som samtycker dådet. En man som återställt familjens heder genom att mörda sin dotter har i gruppens ögon undkommit skammen i att inte kunnat kontrollera kvinnans sexualitet - makten är tillbaka hos mannen (Wikan 2004 & 2009).

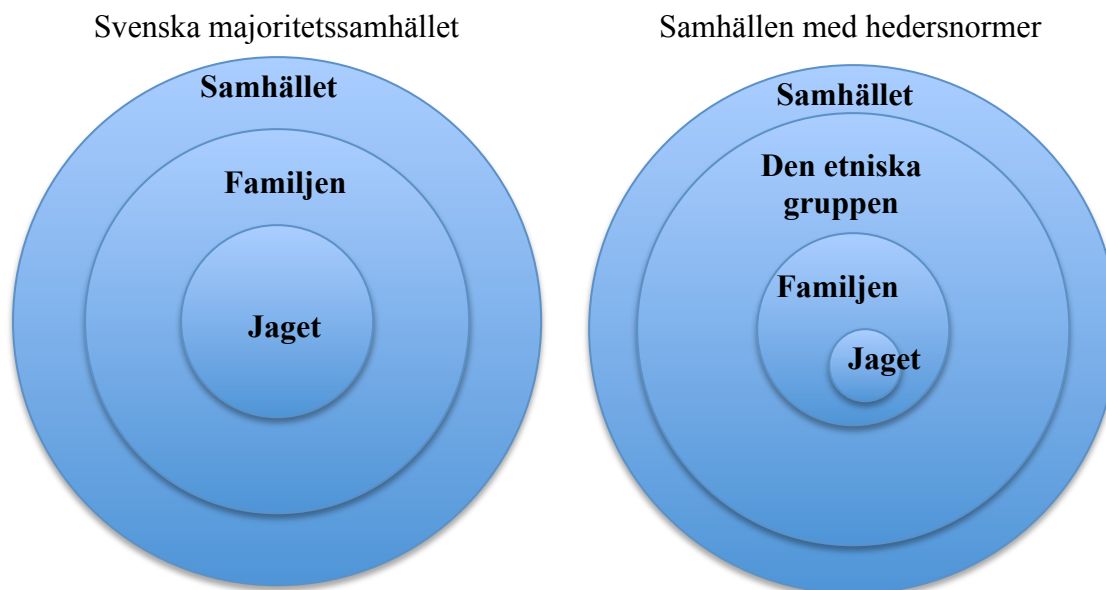
I en majoritet av den litteratur jag läst av människor som påstår att hedersrelaterat våld och hedersmord faktiskt är ett *eget* fenomen är de alla överens om vad begreppen innebär. De menar alla att nedanstående faktorer definierar hedersrelaterat våld och hederstänk;

- hedern är kopplat till kvinnans sexualitet
- det är familjens (och då främst mannens) heder som står på spel
- det är kollektivet och den etniska gruppen som avgör vem som har hedern i behåll
- individen får kuva sig inför kollektivet och den etniska gruppens normer

(Allmänna Barnhuset 2005:3, Baladiz 2009, Korteweg 2013, Meeto & Mirza 2007, Swanberg 2012, Wikan 2004 & 2009, Withaecx & Coene 2014)

I boken *I hederns skugga* hittas en illustration som hjälp till att förklara vilket fokus som läggs på olika strukturer i samhället – i ett individuellt kontra kollektivt strukturerat

samhälle. Jag har återskapat samma illustration för att redovisa Baladiz relevanta poäng (Baladiz 2009:11).

När det gäller hedersmord finns fler definierande faktorer utöver de ovanstående. Trots att hedersmord kan utövas av enstaka individer är det vanligast att flera familjemedlemmar, ibland hela släkter, deltar i våldshandlingarna. Hedersmord karaktäriseras även utav graden av planering. Det är alltid ett överlagt, väl planerat dåd (Allmänna Barnhuset 2005:3, Korteweg 2013, Swanberg 2012, Wikan 2004 & 2009).

Precis som hos svartsjukemord är det alltså en fråga om maktrelationer, men hedersmord kräver en publik. Och i många fall blir förövaren hyllad för sin handling. Det är vanligt att gärningsmännen själva överlämnar sig till polis efter de mördat sina döttrar eller systrar och i många länder blir straffet än idag lindrigare om gärningsmannen anger vanära som motiv (Wikan 2004 & 2009). Irak är ett av dessa länder där ett hedersmord ses som nödvärn och Pelas pappa, Agid Atroshi, erkände mordet på sin dotter och fick en dom på 6 månaders fängelse (Swanberg 2012). Det är alltså en del utav det juridiska systemet, en djupt inrotad struktur.

“Det handlar om kollektivets rättigheter över individen och om individens plikt att underkasta sig. Det handlar om strukturer, system och grupperingar som indoktrinerar människor till att tro att de finns till för systemets skull.” (Wikan 2004:22)

Samtidigt finns det, som Wikan är tydlig med att belysa, flera samhällen där en stark hederskodex är realitet utan att hedersmord för den sakens skull är vanlig. Som exempel talar Wikan om staden Sohar i sultanet Oman, Egypten där hon gjorde ett fältarbete på 70-talet. Där levde folket med en stark hederskodex åtminstone till ytan. Men vid incidenter där kvinnor/fruar hotar hedern hos sin man var det mycket vanligare att alla stadsborna låtsades som att de inget visste om kvinnans beteende, även maken låtsades som om han inget visste. Detta var ett sätt att frångå att behöva ta till våld (Wikan 2009). Frågan är då vad som gör att hedersmord är vanligare på vissa platser än andra? Wikan diskuterar skam som starkt kopplat till hedern. Skammen blir dock inte potentiell vanära förrän den blir offentligt - och det är kollektivet som avgör när vanäran

är ett faktum som kräver handling. Wikan menar alltså att det är kollektivet, omgivningens reaktioner, som avgör hur skammen skall tolkas och om mannen blivit vanärad eller inte. Detta kan förklara varför inte alla samhällen med stark hederskodex mördar (Wikan 2004). Många gånger då familjen flyttat till Sverige från ett land och ett samhälle med stark hederskodex vittnar de unga flickorna i familjen om hur pappan blivit strängare med kontrollen över flickornas liv jämfört med i hemlandet. Enligt flera unga flickors berättelser blir rädslan för att flickorna skall delta i aktiviteter som är vanliga för unga flickor i Sverige så stor att kontrollen måste stärkas (Allmänna barnhuset 2005:3). Det vittnas även på en press från den etniska gruppen i både hemlandet och andra länder att inte "tappa ansiktet", att inte vanära släkten.

Det blir alltså en fråga om att ha hedern i behåll i gruppens ögon. Den etniska gruppens ögon. Att den större befolkningen i det nya hemlandet eventuellt fördömer kontrollen blir mindre viktigt, det viktiga är hur den etniska gruppen ser familjen och fadern.

"Jag är farbror till offret Pela och jag tror innerst inne och på grund av det fruktansvärda som jag såg av henne i det främmande landet att hon förtjänar mer än döden för att hon höll på att förstöra livet för en anrik familj som har sitt rykte och sin heder bland kurderna, utan någon orsak och på grund av hennes ungdomliga begär som saknade någon ursäkt. Vi försökte med henne på alla möjliga civiliserade sätt som är kända. Vissa personer med goda avsikter försökte att lägga sig i men utan resultat. Ingen kunde övertyga henne." (Swanberg 2012:54)

Wikan beskriver även hedersbegreppet i en europeisk historiekontext, där hedern tros ha varit motiv till att mörda exempelvis otrogna hustruar. Skillnaden, menar Wikan, var den att det inte mördades döttrar. Män dödade även andra män i relation till hustruars äktenskapsbrott i dueller som var vanligt runt 1500-talet då hedern ansågs ta skada av detta. Att koppla samman hedern med kvinnans sexualitet, menar Wikan, är varken nytt eller säreget för vissa kulturer eller religioner. I Tyskland och på Balkan, skriver Wikan, var dueller om heder vanligt ända in på 1900-talet (Wikan 2004). Att hedersmord skulle vara något som sker till störst del, eller bara, inom muslimska grupper idag är även det felaktigt. Kortweg nämner mord med heder som motiv även inom andra grupper. Unga (icke-muslimska) flickor har mördats av deras fäder p.g.a. oönskat beteende bl.a. i Indien (Kortweg 2013). Även i Sverige blev en flicka med rötter från palestina mördad i hederns namn. Familjen var kristna (Wikan 2004). Att hedersmord skulle ske oftare med skydd under muslimsk sharia-lag kan även det avfärdas. Wikan beskriver hur Sharia-lag kräver minst 4 vittnen till äktenskapsbrott för att legitimera bestraffning genom stenande till döds, och även då är det inte privatpersoner som får döma denne utan det är rättsapparaten som skall göra det (Wikan 2009). Pelas syster Breen bekräftar detta då hon till Swanberg sagt följande;

"Gud kommer att se till att pappa får sitt straff." (Swanberg 2012:83)

Det blir tydligt att Breens syn på hennes faders dåd är att han agerat väldigt fel och emot Guds vilja. Hon lämnar även bestraffandet av sin faders handlande till gud. Att hedern som strukturalistiskt begrepp, hedern som antingen innehas eller *förloras* och inte existerar mer eller mindre, tros vara ett fenomen som förstärks genom s.k. kulturkrock. Gamla traditioner anser man förstärks genom yttre hot mot den etniska gruppen, som exempelvis vid immigration (Allmänna barnhuset 2005:3 Wikan 2009).

Samtliga (kända) hedersmord har skett i Sverige de senaste årtiondena;

- Sara (Maisam) Abed Ali, 1996 (mördad av sin bror och kusin)
- Pela Atroshi 199, prövat i svensk domstol 2001 (mördad av sin far i Irak)
- Fadime Sahindal, Sverige 2002 (mördad av sin far)
- Abbas Rezai, Sverige 2005 (mördad av sin flickväns mor och bror)
- Jian Subhi Aref 2010 (mördad av sin far)
- Maria Barin, 2012

Fadime Sahindal talade till riksdagen några dagar innan hon dog. En del av talet löd;

“Som far och familjeöverhuvud är det hans uppgift att vaka över familjens heder. Han ska värna om och skydda kvinnliga släktingars sexuella uppförande och se till att dottrarnas oskuld är bevarad fram till giftermålet. . . I deras ögon hade jag alltså förvandlats från en fin kurdisk flicka till en uppkäftig hora som trodde att hon var något bara för att hon levde i Sverige. De var tvungna att bevisa för sin omgivning att de kunde hantera problemet, för att bevara sin heder. Ett beteende som mitt måste straffas och skulden skulle betalas i blod.”

(Aftonbladet 2002)

5.3 Kvinnor och heder

Det finns en tredje aktör i maktrelationerna kring heder, förutom de unga flickorna och deras manliga släktingar, nämligen kvinnorna i slakten – främst mödrarna.

Wikan menar att även mödrarna är offer för hedersrelaterat våld även då det inte drabbar dem personligen. Inte enbart genom att deras döttrar är dem som blir mördade utan även som offer för strukturen och indoktrineringen (Wikan 2004 & 2009). Det kan vara en ung flicka som mördas av en mors make p.g.a. fel val av pojkvän eller modern till en hustru som mördas av manliga släktingar p.g.a. otrohet eller skilsmässa. Eller så kan modern t.o.m. vara en av förövarna – hursomhelst är mödrarna också offer precis som övriga aktörer.

Något som skiljer sig mycket från fall till fall när det gäller hedersmord är kvinnornas roll i det hela. Det har funnits fall där mödrar och andra kvinnliga släktingar har varit delaktiga i planeringen av mordet. Ett exempel är fallet med Ghazala Khan i Danmark. Ghazalas moster som Ghazala anförtrott sig åt lurade henne in i fällan som var satt av hennes bror och manliga släktingar och som ledde till hennes död. Det har också funnits fall där modern eller andra kvinnliga släktingar fördömt mordet helt och hållet, som fallet med Fadime. Trots detta vägrade Fadimes mor att vittna i rätten mot Fadimes pappa (Wikan 2004).

Wikan beskriver hur Fadimes syster Nebile talar om hur mycket hon älskade sin syster, och det finns ingen anledning att misstro ett barn sin kärlek till sin syster. Hon fördömer sin faders handling och berättar om sin reaktion, sin chock och den sorg hon kände efter Fadimes död. När Nebile talar om hela händelseförloppet, även tiden innan mordet, kan man dock se hur det även finns en ilska inom henne. Hon klandrar även Fadime för att ha gjort sin far sjuk. Hon menar att Fadime inte behövt offentliggöra familjens interna problem, och att hon ljugit i media om sin faders våldsamma mentalitet (Wikan 2004). Att alla unga flickor som lever i en familj med stark hederskodex på något sätt skulle vara rädda eller leva i misär i sina familjer är dock inte korrekt. Jag har redovisat för unga flickor som brutit med sina familjer p.g.a. viljan att leva ett mer självständigt liv

och fly undan våld. Men Pelas syster Breen vittnar om en stark kärlek inom familjen, en oförståelse för vad som hänt.

“Jag förstår inte hur de kunde göra såhär mot oss. Pela och jag älskade vår pappa och vår farfar och våra farbröder, vi visade alltid mycket respekt.” (Swanberg 2012:10)

Genom att lyssna till orden från systrarna till de mördade flickorna kan man skapa klarhet i varför många av de mördade flickorna valt att (förda bakom ljuset) återvända eller försonas med sina familjer. Oviljan att tro att den familj de älskar och håller kär, som de vuxit upp med lyckliga, skulle vara kapabla till så våldsamma handlingar är stark och viljan att försonas ännu starkare. Det kan ses i Breens ord, i Abbas och hans flickvåns beslut att återvända till familjen och danska Ghazalas tillit till sin moster som ledde brodern till henne och som tog hennes och maken Emals liv. Wikan skriver om den längtan till familjen som får flickorna att ta detta beslut. Uppväxterna har oftast varit väldigt kärleksfulla och flickorna blir lovade att allt skall vara glömt och förlåtet när de återvänder (Wikan 2004).

Det finns fall då systrar till mördade unga flickor i Norden tagit enormt mod till sig och vittnat i rättegångar mot gärningsmän, oftast deras egna manliga släktingar. Breen är ett exempel på detta. Det är även viktigt att förstå att det inte är oproblemiskt för en kvinna att vittna mot sina manliga släktingar. Swanberg beskriver hur Breens familj samt hemstadens premiärminister i Irak tagit avstånd från Breens mor Fatima efter det att Breen åkt till Sverige för att vittna mot fadern och farbröderna (Swanberg 2012). Nämnas kan även, att när Sara Mohammad rymt hemifrån, misshandlades modern av hennes bror. Det ansågs vara hennes fel, då hon uppfostrat Sara (Grutzky & Åberg 2013). Detta visar tydligt hur barnens beteende är moderns ansvar, då det är hon som uppfostrar dem. Samtidigt är det inte modern som vanäras, det är mannen. Som nämnts innan, och detta stärker det påståendet, så kan kvinnor endast bära skam – det är männen som har heder.

Viktigt att poängtera är att inte alla samhällen eller grupper med stark hederskodex mördar. Inte heller samhällen där hedersmord sker oftare än i andra samhällen är det vanligt med en lättsam attityd gentemot mord. Mord ses snarare som en absolut sista lösning, en sista tragisk utväg. Oftast ses det som en handling av nödvärn, för att rädda familjens heder. Den vanligaste lösningen är exil ifrån familjen och gruppen. Fadime Sahindal levde i exil, utvisad från Uppsala, i 4 år innan hon blev mördad. När hon återvände till Uppsala för ett hemligt möte med modern och systemen kände sig fadern tvingad till att agera (Wikan 2004 & 2009).

Men många gånger känner även kvinnorna själva en stark hederskodex, och är stolta över sin och familjens anseende, sin heder.

Enligt Lamia, boende i Belgien med marockansk härkomst, i Withecx & Coenes artikel är heder just *respekt*.

Hur skall detta då förstås? Kvinnorna som själva lever under en sådan starkt hederskodex, under hot om att själva mista livet (eller blir socialt bestraffade) om de vanäras familjen - hur kan de skydda denna struktur och detta förtryck?

Witthaeckx och Coene citerar Lamia om varför hon tror att hederskodexen behandlar kvinnor och män olika;

“... I think, because we women can get easily pregnant. (...) Because as a woman, you are more vulnerable. Because we can get pregnant, and as non-married women, we can lose our hymen. That can be noticed, but with a man, you cannot notice it. I think that’s why there are differences. We women are more vulnerable, we can get raped. While a man, you cannot rape a man.” (Withaeckx & Coene 2014:384)

Lamia menar alltså att hon är glad att hon lever under dessa begränsningar, för hennes egen skull. Lamia kritiserar även västerländska tankar om att muslimska kvinnor skulle vara förtryckta endast p.g.a. att de i högre grad är kontrollerade. Hon menar att även västerländska samhällen har problem med exempelvis våldtäkter och graviditeter hos unga kvinnor (Withaeckx & Coene 2014). Detta är en mycket bra poäng. När hederskodexen diskuteras och kritiserar bör det inte under några omständigheter vara utifrån en etnocentrisk infallsvinkel. Förståelsen och kritiserandet av hedersrelaterat våld och hedersmord gör inte att nordiska unga flickor och pojkar eller kvinnor och män är problemfria. Att unga kvinnor växer upp med orden att kontrollen är för deras egen skull är vanlig bland grupper och i samhällen med stark hederskodex. De unga flickorna Rona, Narin, Helin och Leyla som Celepli intervjuat vittnar de alla om detta.

““Det har alltid varit så sedan jag minns; att han (pappa) måste skydda mig för att jag är en oskyldig flicka och att någon kan göra mig ont, jag menar något sexuellt”, säger Narin.” (Allmänna barnhuset 2005:3:39)

Skillnaden mellan Lamia och Narin är att Narin brutit med sin familj för att hon inte ville leva under dessa omständigheter. Samtliga fyra flickorna som Celepli intervjuat har brutit med sina familjer och i samtliga fall har tvång eller våld varit anledningen (Allmänna barnhuset 2005:3).

Även Sara Mohammad, grundare för riksorganisationen *Glöm aldrig Pela och Fadime* vittnar för Grutzky & Åberg om hennes barndom i kurdiska Irak. I Saras fall var det hennes mor som förverkligade våldet och kontrollen som fadern krävde. När Sara var 6 år gammal skedde dessutom något som Saras mor inte ville att hon berättade för sin far, men som var för hennes egen skull – Sara blev könsstympad (Grutzky & Åberg 2013). Kvinnors roll i reproducerandet av hederskodexen blir alltså problematisk. Slutsatsen blir dock vikten i den fria viljan – kvinnor som vill leva med en hederskodex skall inte berövas sin agens, sitt intellekt och sin förmåga att själv välja. Däremot skall en ung kvinna heller aldrig berövas livet – eller sin demokratiska rättighet i det svenska (eller nordiska) samhället.

“Medan män och manlighet kopplas till handlingskraft, betraktas kvinnor som “oförmögna att handla.”” (Wendt Höjer 2002:29)

Hedersrelaterat våld och hedersmord drabbar i stor utsträckning direkt kvinnor (om än ofta indirekt män och pojkar). Men är det alltid på männens befallning? Wendt Höjer skriver om mannens vilja att behålla makten över kvinnan. Kan det inte även finnas fall, ganska många t.o.m., där våld mot kvinnor (och män) beordrats eller utförts av kvinnor? Jag ifrågasätter samma stereotyp som Wendt Höjer men i en annan mening. Är kvinnor verkligen “oförmögna att handla”?

Slutligen finns en sista kategori kring kvinnor och heder. Det är kvinnorna som mördar, i hederns namn. Det absolut vanligaste vid fråga om hedersmord är att offret är en ung flicka eller kvinna och att förövarna är manliga släktingar. Detta har gjort att vissa inte vill använda sig utav begreppet *hedersmord* i de nordiska länderna p.g.a. en rädsla för

stigmatisering utav minoritetsgrupper. Istället används argument för ett globalt patriarkalt system och att dessa brott skall ses som allt annat våld mot kvinnor. Denna kategori blir förhoppningsvis spiken i kistan i mina argument om att ovanstående påståenden är felaktiga – hedersmord *finns* och det produceras av en struktur med stark *hederskodex*. Och det drabbar inte bara kvinnor.

I fallet med Abbas Rezai 2005 dömdes Abbas flickvåns föräldrar, både mor och far, som skyldiga till hans död (Grutzky & Åberg 2013).

Att kvinnor mördar i hederns namn kan förstås utifrån den skuld som läggs på en moder om hennes dotter på något vis drar vanära över familjen. Att bära ansvaret för familjens heder och den etniska gruppens renhet och legitimitet är en stor börda. Det personliga ansvaret skall på något vis inte förringas här heller, men om diskussionen kring heder får finnas kan denna börda även komma att förändras – såväl som mycket annat i den strukturen som göder en destruktiv hederskodex.

5.4 Män och heder

När det gäller hedersmord och hedersrelaterat våld ligger nästan all fokus på de unga flickor som i störst utsträckning är de som drabbas. Strukturen som genomsyrar de samhällen, grupper, släkter och familjer där hederskodexen är så stark att hedersrelaterat våld och hedersmord sker skylls ofta på männen. Oftast fadern eller farbröderna till den unga flickan som drabbas.

Det är lätt att glömma att även män kan drabbas av den våldsamma strukturen.

Det vanligaste är att en familj förlorar heder i förhållande till den etniska gruppen om familjens män inte lyckas kontrollera kvinnornas sexualitet och därmed behöver "rensa" bort det som är skamfullt, d.v.s. den unga kvinnan eller flickan. Det har dock funnits fall där unga män har mördats p.g.a. att de inlett kärleksförhållanden med fel kvinnor. Fallet med Abbas Rezai är ett sådant fall.

Abbas, 20 år, kom från början från Afghanistan men var bosatt i Sverige. Här träffade han Zahra, 16 år, från Iran och de inledde ett förhållande. Detta är ett fall där de båda kommer ifrån samma etniska grupp, men den socioekonomiska rangskillnaden var av stor betydelse då Abbas familjs rang är betydligt lägre. Trots att det var Zahra som tog beslutet att fly för att få vara i det förbjudna förhållandet lockade Zahras bror och mor hem de båda till dem, med löften om att de skulle få vara tillsammans, för att sedan tortera och mörda Abbas (Wikan 2009).

Detta är ett unikt fall på fler än ett sätt. Det kan dock fortfarande klassas som hedersrelaterat då;

- 1) Telefontrafiken mellan Zahras släktingar, som Wikan redogör för, och lockandet hem till brodern och modern talar för den grad av planering som är en av hedersmordets definierande karaktärer.
- 2) Det är kontrollen över Zahras sexualitet och val av partner som får familjen att behöva "tvätta bort skammen".
- 3) Det är inte förrän Zahra rymmer som en sådan extrem handling som mord behövs för att återfå hedern gentemot familjen och den etniska gruppen (d.v.s. när det blir offentligt att de förlorat kontrollen).

Det unika i fallet är att det är Abbas som Zahras familj väljer att ha ihjäl. Det är ovanligt men visar på att hederns innebörd och lösningen på att återfå hedern är olika i olika

grupper. Samhällen eller grupper med en stark hederskodex gemensamt är för den sakens skull inte helt homogena och åsikter och värderingar kan skilja sig åt markant.

Viktigt är också att komma ihåg att då det är fokus på den etniska gruppens legitimitet som kontrolleras av kollektivet, alltså kvinnans sexualitet och fruktbarhet, så är alltså de samhällena med stark hederskodex oftast också extremt heteronormativa.

Darj, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg beskriver *heteronormativitet* utifrån ordets ursprungliga uppkomst i queerteorin där det syftas på den struktur som ser heterosexualitet som den "normala" (önskvärda, eller vad som kan menas med normal) sexualiteten. Mannens, familjens och kollektivets heder vilar på kvinnans sexualitet och mannens förmåga att kontrollera den. En homosexuell man eller HBT-personer har visat sig kunna kopplas till familjers känsla av förlorad heder av just den anledningen. Med HBT-personer menas homosexuella, bisexuella och transpersoner (Darj, Nathorst-Böös & Jarl-Åberg 2011).

I Skåne länsstyrelses publikation för underlag för hälso- och sjukvården angående hedersrelaterat våld och förtryck (2007) beskrivs det hur samtal med unga homosexuella pojkar som lever under stark hederskodex uttrycker enorm oro och en vardag med våld och hot. Detta är så starkt att för pojkar som föds utanför EU är *själv mord den absolut vanligaste dödsorsaken* (Skåne Länsstyrelse 2007).

Ett citat från denna publikation beskriver målade hur vardagen kan se ut för en homosexuell pojke som lever med stark hederskodex;

“Ja, jag valde så här, jag tänkte, antingen så börjar jag berätta för dem eller så håller jag på i smyg och det funkar inte. För hallå jag har bott här hela mitt liv och vill vara som alla andra. Jag vill leva ett fritt liv, vill inte hålla på och smyga runt. De ville att jag skulle gifta mig och hålla på så. Det tyckte jag var jobbigt. Jag valde att berätta det för dem och när jag berättade så blev det ett helvete och helvetet har inte slutat än. Jag är nitton år nu och det har inte slutat än. Jag kommer inte hit för att besöka dem, på grund av det här, med min läggning. De skämdes när det kom folk hem till oss. De ville inte ha mig inne i rummet eller något sånt. Många gånger har de uttryckt: 'Hade du varit död eller något sådant, hade det varit bättre'” (Skåne länsstyrelse 2007:54)

Unga män och pojkar kan även vara offer för hedersvåldsstrukturen på andra vis. Ofta tvingas unga pojkar, oftast syskon till mordoffret, att utföra dådet trots att de inte vill (Wikan 2004, Korteweg 2013). Korteweg ger ett par olika exempel på varför detta sker. Många gånger är pojkarna under 18 år och bestraffas då mildare än en vuxen man (Korteweg 2013). Detta tros vara en av de största anledningarna till varför unga pojkar dödar sina systrar eller kusiner. Ofta, tror man, hetsas de unga pojkarna till att begå brottet utav äldre manliga släktingar, som fadern och farbröderna (Korteweg 2013, Wikan 2004 & 2009). I vissa fall händer det att de unga gärningsmännen inlämnar sig själva hos polisen och erkänner sitt brott (Wikan 2004 & 2009). Detta går i linje med tankarna om att ha handlat i nödvärn. De har tvättat bort den vanära som dragits över familjen och handlat i syfte att skydda hela familjen eller släkten. I vissa länder ger heder som motiv lägre bestraffning i rätten. I norden begår troligtvis omyndiga pojkar dåden för att få lägre bestraffning än övriga familjemedlemmar. Vilket som blir kontentan att den hederskodex som framtvingar våld p.g.a. heder kopplat till kvinnans sexualitet reproducerad och överförd till kommande generationer, oavsett land.

En måste även lyssna till unga män som lever under stark hederskodex, vad innebär heder för dem? Baladiz har intervjuat en grupp unga pojkar med olika bakgrund i Stockholmsområdet. Hon intervjuar romer, muslimer och kristna unga pojkar för att se om synen på heder skiljer sig mellan etniciteter, nationaliteter och religiösa tillhörigheter. Ett tiotal unga pojkar, 15 år gamla, har fått uttala sig om heder, unga flickors sexualitet och deras egna kärleksliv. I början av alla intervjuer talar de unga pojkarna om hur de anser att det är orättvist hur en ung flicka kan behandlas annorlunda än unga pojkar om de väljer att ha flera pojkvänner när Baladiz frågar specifikt om detta. Våld, menar de även allihop, är inget som bör accepteras mot någon p.g.a. vilja att kontrollera, återigen när Baladiz frågar specifikt. När intervjuerna fortskrider och Baladiz formulerar frågorna på ett annorlunda vis, exempelvis frågor om deras egna systrar eller frågor vad de anser om specifika detaljerade fiktiva fall där unga flickor bryter mot föräldrars regler och har svenska pojkvänner och dylikt blir svaren något annorlunda. Pojkarna börjar istället tvivla och tycka att en ung flicka som vet att hon gör något hon inte bör möjligtvis förtjänar lite stryk. När det gäller deras egna systrar blir de upprörda över att föreställa sig något liknande. Ryktet, menar de, om att deras systrar skulle vara "slampor" accepteras absolut inte.

Amir från Iran talar om hur han tycker att det är orättvist att unga flickor behandlas annorlunda än unga pojkar, speciellt när det gäller deras sexualitet. Kort därpå berättar han dock om att han tappar respekten för unga flickor som har rykte om att vara lösaktiga. Att se till att hans systrar inte får samma rykte, genom att kontrollera vad hon gör, säger Amir, är för hennes egen skull – annars kommer ingen vilja gifta sig med henne (Baladiz 2009).

Det blir tydligt att pojkarna i intervjuerna blir något motsägelsefulla i deras svar angående kontroll av flickor och flickors sexualitet. I teorin är de emot en särbehandling av flickor och pojkar, men när Baladiz blir mer specifik i sina frågor, och frågar hur de skulle ställa sig till hur flickor eller kvinnor de känner ville vara sexuellt frigjorda blir svaren mer korta, irriterade och generade. Detta stämmer bra överens med hur strukturen reproducerar en tradition av kontrollerande av kvinnans fortplantning och sexualitet genom en retorik av beskydd. När Balade uttrycker sig abstrakt med en retorik som tyder på orättvisa mellan könen blir pojkarnas svar att de är emot särbehandlingen, men när Baladiz talar om deras egna familjemedlemmar eller människor de känner triggas känslor av skam och beskyddande.

Att som barn påtvingas ett ansvar för att rapportera om sina systrars eller kvinnliga släktingars beteende kan sätta även pojkarna i en utsatt situation. Hos de pojkar som Baladiz intervjuat blir det tydligt hur de inte *vill* kontrollera sina systrar men snarare måste - *för flickornas skull*. Strukturen är orättvis säger de, men ändå reproducerar de den. På något vis måste man se hur detta är en struktur som gör även dessa pojkar till offer – inte patriarkala gärningsmän. En teori om ett patriarkalt system förutsätter att det skapar pojkar som hatar kvinnor, pojkar som inte är offer utan enbart förövare i ett förtyck riktat enbart mot kvinnor. Balade intervjuer visar pojkar som älskar sina systrar – de kontrollerar dem *för deras skull*.

Män kan i allra högsta grad även dem vara ett offer för denna starka struktur. Wikan beskriver hur Fadimes pappa känt sig sviken av samhället och Fadime själv skulle ha sagt "stackars pappa" tre gånger samma kväll hon mördades (Wikan 2004).

Wikan menar även att hedersmord aldrig är en lättvindig lösning när det väl sker, utan att det ofta är en sista utväg efter att en rad andra alternativt inte "fungerat" för att återställa hedern, varav den vanligaste är exil från familjen (Wikan 2004 & 2009).

Swanberg beskriver hur Pelas syster Breen talar om att fadern, som mördade Pela, inte blivit religiös förrän flytten från Irak till Sverige (Swanberg 2012). Den röda tråden som kan ses i svenska och nordiska förhållanden till hedersmord är att många unga flickor vittnar om att familjen blivit *strängare* i det nya hemlandet, och stark oro från familjen om att döttrarna skulle blivit för västerländska (Allmänna Barnhuset 2005:3). Detta talar för en eventuell press från den etniska gruppen att hålla gruppen både etnisk ren (genom att kontrollera flickornas fortplantning och sexualitet) men också att hålla de traditioner som strukturerna reproducerar vid liv. Att ha ihjäl en dotter, en brorsdotter eller kusin, är inget som är lättvindigt gjort. I rättsliga vittnesmål både i Norden och i övriga världen kan man se hur fäder som mördat kan beskriva hjärtesorg. Både över sin dotters beteende och över det faktum att hon inte längre är i livet (Swanberg 2012, Wikan 2004 & 2009).

Att som sista utväg mörda sin dotter, i tanken om att man gör det i nödvärn, talar inte för en ondskefull far som önskar livet ur sin dotter. Det talar för en desperat far som är offer för en struktur som tvingar fram fruktansvärda handlingar. Inte minst vid vad Swanberg kallar för "*brutal och våldsutlösande kollision. . .*" (Swanberg 2012:8) när hon känner att ordet kulturkrock inte räcker.

“Orsaken som jag vet och som jag hört och sett i Sverige, var att hon hade tagit en avvikande väg och etablerade olagliga och omoraliska relationer till främmande människor som skiljer sig i traditioner och religion och språk. Hon brukade vistas utanför hemmet i flera dygn och till slut så lämnade hon hemmet i en månad.”
(Swanberg 2012:54)

Citatet ovan är från en manlig släkting till Pela, Rezkar Atroshi, vid ett vittnesmål inför polisen efter Pelas död. Detta är alltså ett försvar av faderns handling. Detta är alltså vad som berättigade Pelas död. Vanäran som Pela ansågs ha dragit över familjen benämndes t.o.m. som *olaglig*.

Detta är inte män som är likgiltiga inför sin fru och sina barn. Detta är inte en man som inte älskar sin fru och sina barn.

Pelas syster Breen vittnar om en mängd kärleksfulla minnen. En av dem var faderns kamp för att hålla sin familj vid liv, trygga och mätta, när familjen gömde sig undan det Irakiska inbördeskriget i de turkiska bergen. Även släktingar, bland dem manliga, besökte familjen uppe i bergen för att ge dem mat. Breen vittnar om en kärleksfull familj som brydde sig om varandra (Swanberg 2012).

Hedersmord skall för den sakens skull inte förringas på något vis och det personliga ansvaret vid en sådan fruktansvärd handling skall ej kompromissas med, hävdar jag. Tvärtom krävs det en diskussion, en kritisk sådan, och en stor förståelse för att förhindra att unga flickor och kvinnor (och män) skall behöva mista livet.

5.5 Heder och arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap

Hedersmord är den mest extrema yttringen av stark hederskodex och oftast den absolut sista "lösningen". Samtidigt är det inte alls det enda uttrycket i samhällen eller grupper med så stark hederskodex att det resulterar i förtryck.

Det går att se ett samband mellan arrangerade äktenskap och stark hederskodex. Enligt utlänningslagen finns det speciella regler för uppehållstillstånd i Sverige p.g.a. giftermål med en person som redan innehar uppehållstillstånd eller svenskt medborgarskap. Lagen bedömer att om de två makarna kommer från en "kultur" (inom citationstecken då det är oklart vad som här menas med kultur) där arrangerat

giftermål är en stark tradition och sed räcker det med att makarna är lagligt gifta. Detta skiljer sig från reglerna för två makar som bedöms komma från en "kultur" där arrangerade giftermål inte tillämpas (exempelvis EU-medborgare). I det senare fallet undersöker myndigheterna paret under minst två år. Det undersöks huruvida de som gift sig eller gifter sig verkligen vill det och dessutom krävs att de två;

“ . . . har umgåtts innan det är dags att flytta ihop och att de har ett gemensamt språk.” (Allmänna barnhuset 2005:3:13)

Detta lämnar alltså väldigt lite utrymme för svenska staten att undersöka om de två parterna gift sig frivilligt eller om det handlar om ett tvångsäktenskap.

Tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap är i praktiken två helt olika saker.

Arrangerade äktenskap behöver inte på något sätt vara mot någon av parternas vilja, utan syftar helt enkelt på att parterna inte känner varandra sedan innan utan gifter sig på släkternas önskemål.

I svensk lag är det sedan 1 juli 2014 olagligt att tvinga någon att gifta sig samt olagligt att genom vilseledande resa med någon för att gifta sig i annat land än Sverige ([UNICEF 2014](#)).

Enligt Regeringens proposition 1999/2000:43 *Upphållstillstånd på grund av anknytning* står det tydligt att upphållstillstånd ej får beviljas på grund av anknytning om ena parten bedöms ingå i äktenskapet med tvång. Att ändå göra undantag i lagen om upphållstillstånd på grund av anknytning om båda parter gör det med fri vilja blir problematiskt på många vis. I regeringens proposition 1999/2000:43 står det;

“För att förhindra att någon mot sin vilja tvingas in i ett äktenskap är det enligt regeringens bedömning av stor vikt att särskilt grundliga muntliga utredningar görs när det är fråga om arrangerade äktenskap. Vid den utredningen är det mycket angeläget att den part som är bosatt i Sverige hörs utan att någon släkting är närvarande och att en eventuell nödvändig tolk är opartisk. På så sätt torde man kunna fånga upp fall där det kommer fram att kvinnan eller mannen känner sig tvingad att gå med på äktenskap.” ([Proposition 1999/2000:43](#))

Detta är väldigt naivt av lagstiftare. För det första är det tydligt att det enbart är parten som redan är bosatt i Sverige som skall utredas på angivet vis. Om det i detta fall är den part som söker upphållstillstånd som ingår äktenskapet i tvång visar utredningen inget alls och tvångsäktenskapet är ett faktum. Dessutom, och detta är allra viktigast att förstå, spelar det ofta ingen roll om personen “. . . hörs utan att någon släkting är närvarande och att en eventuellt nödvändig tolk är opartisk. . . ” då släktingar endast behöver läsa eller kunna den svenska utlänningslagen för att förstå att den berörda parten endast kan nekans ett upphållstillstånd på grund av anknytning om denne uttryckligen påvisar det tvång som det innebär. Att trotsa kollektivets vilja när detta kollektiv har en sådan stark hederskodex att kvinnan eller mannens liv står på spel om det trotsas är väldigt osannolikt. Det är just det som är problemet vid hedersrelaterat våld och hedersmord. Våldet syftar att avskräcka individen från att just trotsa strukturen.

I många fall där hedersrelaterat våld eller hedersmord skett har familjerna försökt gifta bort den unga flickan i ett s.k. tvångsäktenskap. Många gånger är det även detta som fått de unga flickorna att rymma eller göra uppror och som sedan lett till denna extrema handling från familjens sida (Wikan 2004 & 2009, Allmänna barnhuset 2005:3). Enligt

ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* (2009:5) är 70 000 ungdomar i Sverige rädda för att inte få gifta sig med vem de vill.

Socialekreterare i Rosengård, Malmö, Eva Mellsop Nyman har träffat kvinnor med utländsk härkomst boende i stadsdelen. Hon målar upp en bild över kvinnornas inställning till kvinnors rättigheter. Hon beskriver hur kvinnorna fnittrat under en kurs i svensk kvinnohistoria då kursledaren informerade om år 1884 då ogifta kvinnor blev myndiga vid 21 år ålder samt år 1921 då även gifta kvinnor blev myndiga. Då Mellsop Nyman frågade kvinnorna om denna reaktion förklarade samtliga att dessa rättigheter i deras ögon var fullkomligt otänkbara, och dessutom blev de alla bortgifta vid runt 12 års ålder (Allmänna barnhuset 2005:3). När hon dessutom informerade om kvinnofridslagen och var kvinnor kan vända sig om de blir utsatta för våld i hemmet beskriver hon målande hur de reagerade;

“Då förstod jag att de nästan tyckte synd om mig, eftersom jag hade så lite förstånd. De sade vänligt men bestämt åt mig att de levde med en tradition man inte kunde ändra på.” (Allmänna barnhuset 2005:3:52)

Vid tvångsäktenskap är det väldigt vanligt att båda parterna, eller enbart flickan, är barn. Vid tvångsäktenskap av barn som sker i ett land där barnäktenskap är olagligt sker det ofta inofficiellt fram till dess att båda parterna är över 18 år (eller den ålder som krävs i det aktuella landet). Enligt UNICEF visar statistiken att mer än 700 miljoner kvinnor ingick äktenskap som barn och över 250 miljoner var under 15 år. Detta menar UNICEF dock är osäkra siffror, då många barnäktenskap är oregistrerade. Allmänna barnhuset diskuterar hur unga flickor redogjort för att föräldrarna (oftast fadern) blivit ännu mer kontrollerande och sträng med regler då de kommit till Sverige (eller det nya hemlandet) (Allmänna barnhuset 2005:3). Meeto & Mirza menar att insikten i att kultur ej är statisk och rädslan för förändring i seder, traditioner och värderingar kan bidra till att kvinnan blir det enda som finns kvar att kontrollera för att säkra sin homogena, etniska grupps fortsatta existens (genom kontroll över kvinnans sexualitet). De menar även att behovet av denna struktur kan bli ännu starkare om grupper känner sig marginaliserade och satta i socialt utanförskap av det nya hemlandet (Meeto & Mirza 2007).

Lena Katarina Swanberg redogör för Pela och Breens berättelse om hur deras far blev mer och mer sträng och gammalmodig efter flytten från Irakiska Kurdistan till Sverige. Systrarna berättar hur de uppfattade sin far som rädd för det svenska samhällets potentiella inflytanden på döttrarna och att han såg det som farligt. Fadern skulle tillslut komma att ta livet av sin dotter Pela efter att hon rymt hemifrån, då kontrollen över vad systrarna hade på sig, vilka de pratade med o.s.v. kommit att bli för mycket. “*Om en av släktens döttrar sover ute måste hon dö*” hade fadern sagt efter att Pela lämnat hemmet (Allmänna barnhuset 2005:3:32).

Korteweg menar att för att förstå hedersmord bör alla historiska och socioekonomiska aspekter tas in och analyseras i kontexten. När det handlar om immigrerade grupper omdefinieras och förändras ofta traditioner och seder från det gamla hemlandet i det nya (Korteweg 2013). När hedersmord diskuteras i kontexten immigranter och invandrare bör det nämnas att dessa grupper inte på något vis är ensamma om att mörda och detta är heller inte något jag hävdar. Men hedern som motiv är inte något som funnits i Norden eller Europa på många år, då hedern inte spelat en stor roll i europeiska samhällen på länge. Historiskt sett har dock hedern haft en större roll även i Europeiska samhällen (Wikan 2004). Vanligare idag är dock mord med passion som motiv, exempelvis män som mördar gamla flickvänner. Även detta är ett stort problem. I Sverige anses 20

kvinnor bli mördade av gamla pojkvänner varje år. Detta fenomen finns det dock mycket större förståelse för i det nordiska rättsystemet samt inom hjälpapparaterna. Återigen, för att kunna hjälpa offren för hedersrelaterat våld och hedersmord krävs en större förståelse.

5.6 Könstympling

Det har länge diskuterats kring vad som gör att traditioner med könstympling på unga flickor fortsätter att existera. Dokumenterade hälsorisker verkar inte räcka. Som tidigare nämnt uppskattar UNICEF att över 2 miljoner unga flickor utsätts för könstympling varje år. Könstympling innebär att delar av det kvinnliga könsorganet, främst klitoris, antingen "prickas" med ett vasst föremål eller skärs bort och ofta även att blygdläpparna sys ihop med endast ett millimeterstort hål för urin och menstruationsblod att passera genom. Förutom det hemska faktum att bedövning är ovanligt är även hälsoriskerna stora då verktyg som finns till hands är vad som används. Rakblad och slöa knivar som exempel (UNICEF 2014).

Vad är det egentligen som är orsaken bakom sådant våld?

Det finns mycket som tyder på att heder är en bakomliggande orsak till kvinnlig könstympling. Kvinnans sexualitet är central för ingreppet liksom vid hederskodexen. UNICEF rapporterar även de att syftet med ingreppet är att minska den sexuella njutningen för kvinnan, att hennes oskuld bevaras fram till giftermålet och att kvinnan på detta vis skall förbli trogen sin man (UNICEF 2014).

Att referera till hederskodexen i detta sammanhang blir nästan överflödigt.

Johnsdotters analys av fallet med Ali Elmi i artikeln *Created by God: How Somalis in Swedish Exile Reassess the Practice of Female Circumcision* (2002) är intressant ur en teoretisk synpunkt. Den feministiska skolan utbildar oss om ett patriarkalt system där mäns hat mot kvinnor är vad som styr *allt* våld mot kvinnor. Johnsdotter bedömer att Ali Elmi på felaktiga grunder dömts till könstympling av sin dotter just p.g.a. denna felaktiga stereotyp (Johnsdotter 2002).

Jag vill istället hävda att hedern som struktur istället är vad som orsakat dådet. Dessutom var det dotterns kvinnliga släktingar som var närvarade under stymplingen (Johnsdotter 2002). Givetvis kan jag inte grunda några bevis på Ali Elmis oskuld genom spekulationer och teorier men vittnesmål om hur somaliska familjer vanäras genom ryktesspridningar om döttrar som betar sig felaktigt tillsammans med faktumet att kvinnliga släktingar var närvarade under dotterns stympling stärker min teori om en strukturell sed som baseras på heder. Enligt Johnsdotter finns det dessutom ingenting som tyder på att somaliska kvinnor på något vis skulle ha en rädsla för deras män eller vara underkastad mannen i den bemärkelsen att de fruktar för sitt liv. Däremot, beskriver Johnsdotter, finns en rädsla för kollektivet och dess bedömning av familjen (Johnsdotter 2002:12). Det kan dock vara värt att notera att det inte finns några fall av olagliga könstymplingarna i det svenska rättsystemet (Johnsdotter 2002).

5.7 Oskuldskontroller

Som nämnt tidigare är kontrollen av kvinnans sexualitet det centrala för kollektivet och mannen i samhällen eller grupper med stark hederskodex. Därför blir det viktigt att minnas alla komponenter som bör hamna i kategorin *hedersrelaterat våld*. Att utföra oskuldskontroller på unga flickor mot deras vilja har visat sig vara ett vanligt fenomen runtom i världen, inte allra minst i Sverige vilket har påvisats av TV4 och dess

granskning i kalla fakta (TV4 2015). Aleksander Gabelic fördömer fenomenet och menar att detta är ännu ett svek mot unga invandrarflickor (FN 2010).

Att den unga flickan skall vara oskuld vid giftermål är väldigt vanligt i samhällen eller grupper med stark hederskodex. Vanligast är att det dessutom skall bevisas, oftast genom att den unga flickan skall kunna visa upp att det har kommit blod på bröllopsnatten (p.g.a. den felaktiga föreställningen om att kvinnan som aldrig haft sex har en mödomshinna som spricker vid penetrering, som dessutom skall generera blod). Detta är det ultimata uttrycket för kontrollerandet av kvinnans sexualitet. Vem som skall visas beviset (det blodiga lakanet exempelvis) är många gånger de kvinnliga släktingarna.

“Christina berättar om en tjej som, inför ett sommarlov då hon skulle resa till föräldrarnas hemland för att gifta sig, oroade sig väldigt för att inte blöda på bröllopsnatten. Hon var förlovad med en kille som redan ”tagit” hennes oskuld då de träffades förra sommaren, och hon visste att både svärmor och mamma ville se lakanet morgonen efter för att bekräfta hennes jungfrudom.” (Skåne Länsstyrelse 2007:63)

Detta skrevs efter en intervju med Christina, en lärare i en gymnasieskola i Landskrona. Resultatet av en stark press på oskuld hos kvinnorna är oskuldskontroller. Vid en oskuldskontroll lever myten om mödomshinnan vidare. Familjer kan ibland önska att personal inom vården undersöker den unga flickan som skall giftas bort för att kontrollera att mödomshinnan fortfarande är intakt. Kontrollerna utförs av majoriteten kvinnor.

6. Slutsats

Det blir tydligt hur hedersmord och hedersrelaterat våld varken kan beskrivas som religiöst eller säreget för ”en kultur”. Det finns dock en röd tråd som beskriver hur hedern som motiv för våld mot kvinnor är återkommande i samhällen eller i grupper där det existerar starka hedersstrukturer. Nyckelordet i detta blir alltså struktur – hedern vilar på samhällsstrukturen. Och strukturerna vilar på tradition.

Men om Wikan beskriver hur även vissa samhällen med stark hederskodex och strukturer är relativt fria från dessa handlingar, vad är då den utlösande faktorn? Det blir klart att det även handlar om en klassfråga. Många samhällen och grupper där det förekommer stark hederskodex som resultat i våld och mord kommer från odemokratiska samhällen, marginaliserade och fattiga samhällen samt samhällen där grupperna är relativt små och isolerade (exempelvis landsbygd) (Wikan 2004 & 2009) samt invandrargrupper.

Men inte heller i alla dessa samhällen eller grupper förekommer hedersmord. Det sker inte heller på något vis inom alla invandrade familjer, inte heller inom alla familjer från ett samhälle med stark hederskodex. Sara Mohammads tragiska och våldsamma uppväxt i hedersförtryck är olyckligt, men det blir klart att behandlingen av henne för den sakens skull inte var normalt för alla i hennes närhet. När en vän till Sara (som inte var släkt till henne) hälsade på familjen och sov över blev reaktionen från henne stark;

“ . . . Jag håller på att bli kvävd av det jag ser och hör. Hur kan du leva i det här?”
(Grutzky & Åberg 2013:55)

Som Unni Wikan skriver finns det ingenting som heller tyder på att problemen med hedersmord och hedersrelaterat våld på något vis skulle vara kopplat till islam (eller någon annan religion) eller en särskild nationalitet. I Koranen står det att det är *haram* (tabu) att döda och att Gud straffar den som dödar (Swanberg 2012). Socialsekreterare Eva Mellso Nyman beskriver hur imamer i Rosengård, Malmö blivit hotade av män vars fruar de hjälpt från våld i hemmet (Allmänna barnhuset 2005:3). Det finns rapporterade fall av hedersmord även i Indien, Australien, Storbritannien o.s.v. och bland både muslimer, kristna och andra religioner, och såväl på landsbygd som i storstan, marginaliserade som privilegiate och inom alla etniciteter (även om det är vanligare på vissa platser och inom vissa grupper än andra). Men om det varken är religiöst eller kulturellt vad är det då? Problematiken i att finna en röd tråd inom grupper eller samhällen där hedersmord är vanligt (eller vanligare) förekommande är precis vad som talar för den ovilja att använda sig utav en “sista lösning” inom *alla* de grupper, samhällen och släkter där det existerar en stark hederskodex. Det talar för teorin om att detta är handlingar från desperata människor som ser sig handla i nödvärn, offer för en struktur som försvårar en annan lösning på något som anses vara ett problem, en attack på hela familjen, gruppen och samhället, en kvinna som inte vill kontrolleras. Att hedersrelaterat våld och hedersmord dessutom är väldigt vanliga bland immigranter kan förklaras genom att unga flickor känner sig klivna i det nya hemlandet. Många har uttryckt att de känner sig slitna mellan familjen och kollektivets traditionella värderingar och det nya hemlandets mer liberala levnadssätt och förväntningar på integration.

Wikan menar också att hedersmord *inte* är något som västvärlden hittat på för att identifiera “the self” i relation till “vi” och “dom” utan att det är ett verkligt fenomen. Det som skiljer hedersmord och hedersrelaterat våld från annat våld mot kvinnor, menar hon, är att den individuella gärningsmannen inte äras p.g.a. sitt dåd i kulturer och samhällen/grupper där den starka hederskodexen inte existerar (Wikan 2004 & 2009). Kortewegs kritik och rädsla för att stigmatisera och marginalisera flyktingländer och immigrerande människor samt försköna mottagarländer blir dock förståeligt. Det finns ett stort behov av att diskutera fenomenet hedersmord och hedersrelaterat våld på ett sätt som inte skapar okunskap utan tvärtom, skapar större förståelse. Men att förneka det säregna i dessa begrepp är inte rätt metod. Både Wikan och Aje Carlbom menar tvärtom, att en avsaknad av diskussionen kring fenomenet hedersmord och hedersrelaterat våld skapar mer okunskap och segregation och även ökar faran för de unga flickorna och pojkarna som riskerar utsättas för våld (Wikan 2004 & 2009, Carlbom 2003). Korteweg menar att diskussionen bör vara kring “gendered violence” istället för hedersbegreppet. Våld mot kvinnor, menar hon, finns inom alla kulturer och inom alla etniska grupper, det är bara olika ursäkter och innebörder för det våld som vilar på samma boys axlar – det patriarkala systemet (Korteweg 2013). Men då hedersvåld även drabbar män kan det inte förstås som ett universellt våld mot kvinnor.

Men således är det ett fenomen som bör diskuteras, innebörden av våld med hedern som motiv bör förstås för att kunna motverkas. Som Astrid Schlytter visar exempel på, när hon diskuterar socialtjänsters misstag i att kontakta föräldrarna när barn uttrycker oro för våldshandlingar från familjen, bidrar ofta till att familjens skam blir än större genom offentliggörande (Allmänna barnhuset 2005:3).

Det är svårt att avgöra om den ökning av hedersmord som Unni Wikan och Amnesty International hävdar att man kan se beror på en faktisk ökning av fenomenet, om man tillskriver fler mord som hedersrelaterat eller om kunskapen och förståelsen för fenomenet ökat och dokumentation sker i allt högre grad. Hur som helst, om hedersrelaterat våld och hedersmord är en del av samhällsstruktur som inte skall ses som kulturellt statiskt utan en del av traditioner som skall ses som kulturella processer så kan detta även förändras. Allt som krävs är att diskussionen får finnas, och de unga flickor och pojkar som vill bryta sig loss från den starka hedersstrukturen få den hjälp som krävs - av kunniga hjälpapparater. Frågan blir vad som är mer stigmatiserande, att diskutera fenomenet hedersmord som ett säreget fenomen för att öka förståelsen för det och i risken att öka en främlingsfientlig opinion vara tydlig i diskussionen kring det, eller att låtsas som att fenomenet inte existerar och svika de unga kvinnor som ber om hjälp?

Hur många kvinnor ska behöva dö i Norden, i Sverige? Fadime Sahindal stod i riksdagen och bad om hjälp, har vi redan glömt hennes vädjan?

Swanberg nämner också vad hon kallar “*en farlig tendens att tala om invandrarflickor som utsatts för hedersrelaterade brott i generella termer, istället för att ta dem till sig som individer*” (Swanberg 2012:14). Precis som Swanberg skriver är alla flickor individer med olika egenskaper. Det finns en risk att generalisera bland flickor som lever i grupper med stark hederskodex. Det blir viktigt att inte skapa en “vi” och “dom”-diskussion utan att ge en röst till de unga flickor som önskar en sådan och att hitta dem utan röst som utsätts för våld. Att diskutera och kritisera en viss struktur skall ej innebära att tvinga fram förändring där det inte krävs.

Fortsätter man att i praktiken se hedersvåld och hedersmord som ännu ett uttryck för universellt våld mot kvinnor kommer hjälpapparaterna fortsätta att falla i att hjälpa dessa unga flickor (och pojkar). För att kunna hjälpa såväl som förebygga behövs kunskap om varenda liten detalj som hedersstrukturen består utav och vad som utgör en hederskodex. Visst utövas det våld mot kvinnor och män i Sverige där hedern inte är motivet. De allra flesta fall av våld mot kvinnor är våld i nära relationer som i denna uppsats klassas som passionsmord eller svartsjukemord, som redovisat tidigare med statistik från BRÅ. Och visst redovisar det i sig självt ett våldsmönster där maktutövning, och speciellt en könsmaktsordning, blir centralt i det svenska samhället. Jag hävdar däremot, återigen, att det rentav är felaktigt och diskriminerande att samla hedersrelaterat våld och hedersmord under samma kategori som dessa brott. Varför? Därför att det är våld som utövas av *olika* anledningar. Att inte skapa kunskap i olikheterna p.g.a. en rädsla att stigmatisera en minoritet och att skapa ett "vi" och "dom"-samhälle gör just vad det är avsatt att inte göra – stigmatisera och diskriminera. Genom oviljan att erkänna olikheterna talar vi om för unga kvinnor och män som lever i förtryck och rädsla för att bli utsatt för hedersrelaterat våld att de inte har rätten att åtnjuta de rättigheter resten av befolkningen i Sverige gör. Så kan det inte fortsätta.

7. Källförteckning

Amnesty International 2011 - <http://www.slideshare.net/AmnestySverige/hedersmord>

Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer – teori och praktik. Skriftserie 2005:3. Allmänna Barnhuset.

Baladiz, Dilek. 2009. *I hederns skugga: De unga männens perspektiv.* Gothia.

Boas, Franz. 1911. *The mind of primitive man.* The Journal of American Folklore, Vol. 14, No. 52.

Caduff, Carlo. 2011. *Anthropology's ethics: Moral positionalism, cultural relativism, and critical analysis.* Anthropological Theory 11(4) 465–480. SAGE.

Carlbom, Aje. 2003. *The Real versus the Imagined Other.* Dept. of Sociology, Lund University.

Darj, Frida & Nathorst-Böös (medförfattare: Jarl-Åberg, Cecilia). 2011. *HBT & Heder: En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer.* ALMAeuropa & RFSU Ungdom.

Davies, Charlotte Aull. 2012. *Reflexive Ethnography: A guide to researching selves and others.* Taylor and Francis.

De Los Reyes, Paulina. 2008. *Om makten att vara okunnig.* Tidsskrift för genusvetenskap nr 1.

Fadimes tal i riksdagen - <http://www.aftonbladet.se/debatt/article10257453.ab>

- FN - <http://www.un.org/en/women/endviolence/situation.shtml>
- <http://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html>
 - <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
 - <http://www.fn.se/press/arkiv/arkiv-2007-2010/tal-och-artiklar/2010/varna-invandrarkvinnors-rattigheter/>
 - <http://www.fn.se/press/nyheter/annu-ett-svek-mot-flickorna/>
 - United Nations Statistics Division (2010): *The World's Women 2010: Trends and Statistics*

Föräldrabalken 1949-2014 - http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381/ - K6

Gültekin, M. Nuri. 2011. *Tradition, society and the concept of honor: stories on implementation.* Eurasian J. Anthropol. 2(2):70–84.

GAPF 2015 – Glöm Aldrig Pela och Fadime, Riksorganisation mot hedersvåld
<http://gapf.se/rapporter-och-statistik/>

Grutzky, Eduardo & Åberg, Lars. 2013. *Heder och Samvete: En bok om hederskultur i Sverige*. Fri Tanke Förlag.

Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Justitie- och socialutskottets betänkande 2007/08:JuSoU1.

Hellgren, Zenia & Hobson, Barbara. 2008. *Cultural dialogues in the good society: The case of honour killings in Sweden*. SAGE Publications (Los Angeles, London, New Delhi and Signapore) 1468-7968 Vol 8(3).

Johnsdotter, Sara. 2002. *Created by God: How Somalis in Swedish Exile Reassess the Practice of Female Circumcision*. Department of Social Anthropology Lund University, Sweden.

Korteweg, Anna. 2013. 'Honour Killing' in the Immigration Context: Multiculturalism and the Racialization of Violence against Women. Department of Sociology, University of Toronto, Canada.

Lévi-Strauss, Claude. 1981. *Structuralism and myth*. Kenyon Review. Spring81, Vol.3 Issue 2.

Lindström, Peter. 2004. *Violence against Women in Scandinavia: a Description and Evaluation of two new Laws Aiming to Protect Women*. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention Vol 5.

Meetoo, Veena & Mirza, Heidi Safia. 2007. "There is nothing 'honourable' about honour killings": Gender, violence and the limits of multiculturalism. Women's Studies International Forum 30.

Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Statens offentliga utredningar 2015:55.

Regeringens handlingsplan 2007

<http://www.regeringen.se/contentassets/bc62728a94904029aca939ce937238e2/handlingsplan-for-att-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-samt-vald-i-samkonade-relationer-skr.-20070839>

Skåne Länsstyrelse 2007. *Hedersrelaterat våld och förtryck: Ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården*. Länsstyrelsen i Skåne län, Danagårds grafiska.

Swanberg, Lena Katarina. 2012. *Hedersmordet på Pela: En lillasyster berättar*. Forum.

TV4 2015 - <http://www.tv4.se/kalla-fakta/artiklar/oskuldskontroller-pa-unga-tjejer-56134df2fca38f0df7000002>

UNICEF

- <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstympning-2014>
- <https://unicef.se/fakta/barnaktenskap-2014>

Wendt Höjer, Maria. 2002. *Rädslans politik: Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Liber.

Wikan, Unni. 2009. *Om heder*. Daidalos.

Wikan, Unni. 2004. *En fråga om heder*. Ordfront förlag Stockholm.

Withaeckx, Sophie & Coene, Gily. 2014. 'Glad to have Honour': continuity and change in minority women's lived experience of honour. *Journal of Gender Studies*, 23:4.